

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

**Možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol jako
prevence vybraných rizikových jevů**

Diplomová práce

Autorka: Bc. Michaela Herclíková
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Ing. Kateřina Macnarová
Oponent práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Hradec Králové

2022



Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Michaela Herclíková

Studium: P20K0015

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol jako prevence vybraných rizikových jevů**

Název diplomové práce AJ: Ways of spending free time for students of secondary industrial schools as prevention of risk phenomena

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce pojednává o způsobech využití volného času, jaké poskytují studentům střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji. Všímá si toho, že smysluplné využití volného času může vést k poklesu některých rizikových jevů ve sledovaných skupinách. Dále přináší pohledy pedagogických pracovníků a školních metodiků prevence na uvedenou problematiku. Cílem práce je ukázat managementu středních průmyslových škol a jejich metodikům prevence, jaké možnosti v oblasti volnočasových aktivit existují, a následně zjistit, zda realizace některých těchto aktivit skutečně vedla k poklesu vybraných rizikových jevů (například užívání alkoholu a návykových látek, kouření, šikana) v uvedené sociální skupině. V práci jsou použity především kvantitativní metody výzkumu.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

NEŠPOR, Karel. *Kouření, pití, drogy: děvčata a kluci spolu mluví o závislostech*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-023-5.

NEŠPOR, Karel, Hana PERCINOVÁ a Ladislav CSÉMY. *Jak zůstat fit a předejít závislostem: [náměty pro rodiče, učitele a vychovatele, inspirace pro děti a dospívající]*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-299-8.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-x.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Ing. Kateřina Macnarová

Oponent: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.1.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Možnosti využití volného času středních průmyslových škol jako prevence vybraných rizikových jevů* vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, 15. března 2022

.....

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce, Ing. Kateřině Macnarové, za cenné rady a za přínosnou spolupráci. Dále děkuji všem, kteří byli ochotní vyplnit dotazník a tím se zúčastnit výzkumného šetření.

Anotace

HERCLÍKOVÁ, Michaela. *Možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol jako prevence vybraných rizikových jevů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. Diplomová práce.

Diplomová práce pojednává o způsobech využití volného času, jaké poskytují studentům střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji, přičemž se zaměřuje na takové aktivity, které souvisejí s oborem studia žáků. Všimá si toho, že smysluplné využití volného času může vést k poklesu některých rizikových jevů ve sledovaných skupinách. Dále přináší pohledy pedagogických pracovníků a školních metodiků prevence na uvedenou problematiku. Cílem práce je zmapovat současné možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji, zjistit možnou návaznost zvýšeného vzniku rizikových jevů a nedostatku oborových volnočasových aktivit, přinést pohled pedagogických pracovníků na možnost využití volného času na jejich škole a navrhnout aktivity, které by škola mohla daným studentům zprostředkovat. V práci jsou použity především kvantitativní metody výzkumného šetření.

Klíčová slova: volný čas, prevence, průmyslová škola, rizikové jevy, volnočasové aktivity, integrace

Annotation

HERCLÍKOVÁ, Michaela. *Ways of spending free time for students of secondary industrial schools as prevention of risk phenomena*. Hradec Králové: Faculty of Education Hradec Králové University, 2022. Diploma thesis.

The diploma thesis deals with ways of spending free time provided by secondary industrial schools in the Hradec Králové region, but it's mainly about activities that are related to the field of study of students. It notes that meaningful use of free time can lead to decrease of risk phenomena in selected groups. It brings the view of pedagogical workers and school prevention methodologies at the selected issue. The aim of work is to map an current options of spending students free time, find out if there is a causality between ways of spending free time and risk phenomena, bring a view of pedagogical workers at the selected issue and suggest an activities, which can be realized by secondary industrial schools. The thesis uses mainly quantitative methods of research.

Key words: free time, prevention, industrial school, phenomena, free time activities, integration

Obsah

Úvod	9
1 Analýza současného stavu poznání tématu	10
2 Volný čas mládeže	11
2.1 Volnočasové výchovné a vzdělávací aktivity mládeže	12
2.2 Souvislost pedagogiky volného času a sociální pedagogiky	14
3 Rizikové jevy ve školním prostředí	15
3.1 Zkoumané rizikové jevy v prostředí středních škol	16
3.1.1 Zneužívání návykových látek, kouření a pití alkoholu	16
3.1.2 Šikana a kyberšikana	17
3.1.3 Rizikové jevy spojené s inkluzí	18
3.2 Prevence rizikových jevů ve školství	20
3.2.1 Prevence rizikových jevů v rámci RVP	21
3.2.2 Preventivní program školy	22
4 Zážiteková pedagogika a její využití v rámci prevence rizikových jevů	23
5 Výzkumné šetření na SPŠ v Královéhradeckém kraji	25
5.1 Téma výzkumného šetření	25
5.2 Výzkumné otázky	26
5.3 Informace o problému a definice jeho klíčových složek	27
5.4 Výzkumné hypotézy	30
5.5 Dotazníkové šetření	34
5.5.1 Dotazník pro žáky	36
5.5.2 Dotazník pro pedagogické pracovníky	37
5.6 Analýza a interpretace výsledků výzkumného šetření mezi žáky	38
5.7 Analýza a interpretace výsledků výzkumného šetření mezi pedagogickými pracovníky	55
5.8 Řízený rozhovor s metodičkou prevence	62
6 Návrh oborově zaměřených volnočasových aktivit	65
6.1 Volnočasový kroužek filmové tvorby	66
6.1.1 Propagace kroužku a příprava	66
6.1.2 Princip volnočasového kroužku filmové tvorby	67

6.2 Volnočasový kroužek chytrých domácností	68
6.2.1 Propagace volnočasového kroužku chytrých domácností	69
6.2.2 Princip volnočasového kroužku návrhu chytrých domácností	70
6.3 Volnočasová spolupráce s odborníky z firem	71
Závěr	72
Použité zdroje	74
Příloha A – dotazník pro žáky průmyslových škol	77
Příloha B – dotazník pro pedagogické pracovníky	80

Úvod

Diplomová práce pojednává o možnostech využití volného času studentů středních průmyslových škol jako prevenci vybraných rizikových jevů, přičemž se zaměřuje výhradně na střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji. Téma práce je zvoleno s ohledem na to, že autorka působí jako učitelka všeobecně vzdělávacích předmětů na střední průmyslové škole v Dobrušce, vedoucí práce na této škole působí jako metodička prevence. Autorka je zároveň absolventkou střední průmyslové školy a v uvedeném prostředí se dlouhodobě pohybuje.

Střední průmyslové školy jsou specifickou cílovou skupinou – studují na nich mladí lidé od 15 do 19 až 20 let, kteří jsou technicky zaměření, úzce specializovaní, studium je má připravit na praxi. Zároveň je to prostředí dominantně chlapecké, dívky zde tvoří spíše minoritu. Premisou práce je domněnka podložená zkušeností z pedagogické praxe – že se na těchto školách objevují vybrané rizikové jevy, především pak užívání alkoholu žáky pod 18 let, užívání návykových látek, kouření a šikana, a že školy nenabízejí dostatek volnočasových aktivit souvisejících s oborem studia, popř. volnočasových aktivit zaměřených na práci se třídním kolektivem. Data získaná od žáků by mohla být hodnotná i tím, že chlapci této věkové kategorie nejsou příliš častými respondenty v podobných typech výzkumu.

Cílem práce je zmapovat současné možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji, zjistit možnou návaznost zvýšeného vzniku rizikových jevů a nedostatku oborových volnočasových aktivit, přinést pohled pedagogických pracovníků na možnost využití volného času na jejich škole a navrhnout aktivity, které by škola mohla daným studentům zprostředkovat.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické práci jsou představeny základní pojmy související s tématem práce a s pedagogickým výzkumem. Praktickou část tvoří kvantitativní výzkumné šetření (formou dotazníku) provedené mezi studenty středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji a pedagogickými pracovníky, přičemž pedagogičtí pracovníci vyplňují odlišnou formu dotazníku. Výzkumné šetření je vedeno online prostřednictvím platformy Microsoft Forms. Praktická část práce dále obsahuje řízený rozhovor s metodikem prevence na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce, čímž přináší

pohled preventisty na souvislost volnočasových aktivit s rizikovými jevy mezi mládeží. Součástí praktické části je i návrh možného využití volného času studentů s ohledem na obor studia, který vychází z aktivit realizovaných na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce, ale i aktivit, které se dají realizovat na jiných typech průmyslových škol v kraji (specializované aktivity, aktivity zaměřené na práci se třídním kolektivem).

Téma souvisí se sociální pedagogikou především zaměřením na prevenci rizikových jevů, jelikož úloha sociálního pedagoga ve škole by měla souviset s preventivní činností a s prací se žáky ve školním prostředí mimo školní vyučování. Aktivity navržené v diplomové práci by mohly být využity i neziskovými společnostmi působícími v oblasti školství. Nabízí se rovněž možnost využití v oblasti managementu školství. Některé volnočasové aktivity realizované ve třídním kolektivu mohou sloužit ke včasné pedagogicko psychologické diagnostice, kterou by provedl sociální pedagog. Jelikož střední průmyslové školy studuje v Královéhradeckém kraji značný počet žáků cizí národnosti, mohou volnočasové aktivity ve školním prostředí sloužit jako prevence vyloučení těchto sociálních skupin.

1 Analýza současného stavu poznání tématu

Vznikla již řada prací s tématem využití volného času studentů středních škol. Práce jsou koncipovány buď jako všeobecný výzkum zaměřený na všechny střední školy, což je poměrně široký záběr výzkumu, který tak nemusí být vypovídající, nebo jako výzkum zaměřený na konkrétní oblast (např. Fišer – Jak tráví volný čas studenti středních odborných škol v Brně). V současné době neexistuje výzkum zaměřený výhradně na střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji, tudíž z této oblasti nám zatím chybí data.

Práce je unikátní také návrhem možných volnočasových aktivit, které vycházejí z praxe a jsou realizovány na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce. Tyto aktivity byly vytvořeny přímo pro tuto školu a nejsou součástí žádné současné práce. Některé z nich jsou určeny k setkávání v čase distanční výuky, což je téma, které je aktuální v posledních dvou letech. Pandemie Covid-19 rovněž přinesla zvýšenou potřebu realizace aktivit zaměřených na práci se třídním kolektivem.

Hlavními zdroji výzkumných dat o problematice rizikového chování v ČR jsou (Bělík, 2018): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD, 2015), Mezinárodní výzkumná studie o zdraví a životním stylu dětí a školáků (HBSC, 2014), Social and Health Assessment (SAHA, 2004), dále například výzkumy kliniky adiktologie, výzkumy resortu školství financované granty, výzkumy Akademie věd ČR nebo výzkumy realizované dalšími institucemi (např. E-bezpečí). Důležitou část výzkumů tvoří také ty, které realizují samotné školy a neziskové organizace zaměřené na práci s mládeží.

2 Volný čas mládeže

Pávková (2008, s. 13) definuje volný čas jako *dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění*. Pro účely našeho výzkumného šetření je určující ještě jedna definice (Pávková, 2008): *Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče).*

Z uvedených definic vyplývá, že volným časem mládeže rozumíme jakoukoliv aktivitu, která nespadá do vyučování a ani s ním nesouvisí. Jako příklad uveďme modelovou situaci – na střední průmyslové škole mají žáci v rámci předmětu Český jazyk a literatura za úkol vytvořit krátkou filmovou adaptaci Tyrolských elegií od Karla Havlíčka Borovského. Vzhledem k nízké hodinové dotaci (3 hodiny týdně) je vyučující požádá, aby přišli v době mimo vyučování a na filmu pracovali. Tato aktivita nebude spadat do volného času uvedených žáků. Pokud však ve škole vznikne filmový klub, kde se budou natáčet studentské filmy, účast na této aktivitě bude dobrovolná, ale aktivita se bude konat ve školním prostředí, můžeme takový filmový klub zařadit mezi volnočasové aktivity mládeže, ačkoliv můžeme říct, že náplň filmového klubu a školního vyučování bude v některých okamžicích indiferentní.

Vzhledem k zaměření diplomové práce se specializujeme především na tzv. školní kluby, což jsou skupiny mládeže formované přímo ve školním prostředí. Na rozdíl od

školní družiny se však tyto skupiny zaměřují na práci s dětmi středního školního věku a s dospívajícími. Jejich činnost spočívá v pravidelných kroužcích, sportovních oddílech, souborech nebo v průběžné nabídce spontánních aktivit. Aktivity se realizují v prostorách klubu, který je zařízený např. jako herna, čtenářský koutek, počítačová pracovna a podobě (Pávková, 2008). Školní klub se tedy zpravidla realizuje přímo v prostředí školy, ke které náleží. Odpovědnost za zřízení a činnost takového klubu nese vedení školy, v rámci které je klub organizován. Odpovědným pracovníkem pak může být pedagog volného času, sociální pedagog nebo vychovatel, který je zaměstnancem školy. Nezřídka bývá za činnost školního klubu odpovědný učitel odborného nebo všeobecně vzdělávacího předmětu, pokud se tato činnost týká jeho aprobace – dovedeme si představit, že sportovní školní klub bude vést učitel tělesné výchovy, který může tuto činnost provozovat v rámci dohody o provedení práce. Na průmyslových školách bývá garantem školního klubu učitel odborného předmětu, konkrétně jsme se na školách, které jsou předmětem výzkumného šetření, setkali s tím, že hodiny školního klubu zaměřené na práci s produkty MikroTik (společnost zabývající se mikropočítači) vedl učitel předmětu Technické vybavení, kterýžto předmět je součástí běžné výuky. Je však třeba zmínit, že kroužek nijak nezasahoval do výuky, jeho absolvováním nebyla výuka podmiňována a účast na tomto kroužku byla naprosto dobrovolná.

2.1 Volnočasové výchovné a vzdělávací aktivity mládeže

Volnočasové výchovné a vzdělávací aktivity mládeže dělíme dle Pávkové (2008) do šesti základních kategorií – odpočinkové činnosti, rekreační činnosti, zájmové činnosti, veřejně prospěšné činnosti, sebeobslužné činnosti a příprava na vyučování.

Odpočinkovou činností se rozumí aktivita, která je fyzicky i psychicky nenáročná. Smyslem takové aktivity má být relaxace těla a mysli po náročném vyučování, popř. po jiných náročnějších volnočasových aktivitách (např. sportovní činnost). Mezi odpočinkové a rekreační činnosti mohou být zařazeny takové aktivity, které učí mládež relaxovat, např. meditace, jóga, relaxační cvičení, arteterapie, muzikoterapie a podobně. Takové činnosti by škola mohla nabízet v rámci školního klubu, který by byl otevřený komukoliv z dané školy – formou by se podobal nízkoprahovému zařízení pro děti a mládež. Výuka účinné relaxace může být prevencí nejen rizikových jevů, ale i vzniku psychických problémů. Odpočinková činnost se zdá být ještě důležitější v době výuky po

pandemii Covid-19, kdy obecně sledujeme prudký nárůst psychických problémů mládeže.

Rekreační činnost by měla sloužit ke kompenzaci nedostatečného pohybu v rámci školního vyučování. Více pohybu vede u dětí a mládeže paradoxně k odstranění únavy. Do rekreační činnosti můžeme zařadit například školní sportovní klub, sportovní hry a jiné sportovní aktivity organizované nejen školou, ale třeba i domovem mládeže, který při škole působí. Premisou je, že rekreační činnost ve formě sportovní aktivity je jednou z mála volnočasových činností, které střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji nabízejí svým studentům.

Za zájmovou činnost považujeme takovou aktivitu, která slouží ke kultivaci zájmů mládeže. Dle Pávkové (2008) tvoří největší část obsahu výchovy mimo vyučování. Výše zmiňovaný kroužek mikropočítačů MikroTik při SPŠel.it v Dobrušce by patřil právě mezi zájmovou činnost – rozvíjí oborové kompetence žáků, je dobrovolný, kultivuje zájmy žáků. Činnost školního klubu by měla zahrnovat konkrétní zájmové činnosti žáků. Preference žáků v této oblasti by měla škola nejprve zjistit pomocí vhodné výzkumné metody, například dotazníku. Je třeba zmínit, že do zájmové činnosti mládeže často zasahují také zákonní zástupci žáka, jelikož i zájmová činnost může být důležitá v rámci budoucí pracovní profilace žáka.

Samostatnou kategorií volnočasových aktivit dále tvoří veřejně prospěšné činnosti. Tento pojem je v českém prostředí vnímán spíše pejorativně – pod pojmem veřejně prospěšná činnost si společnost představí pravděpodobně formu alternativního trestu v rámci probační a mediační služby. Volnočasovou aktivitou je však míněna dobrovolná práce mládeže pro společnost. Dovedeme si představit, že ekologický školní klub působící při škole bude provozovat veřejně prospěšnou činnost, pokud půjde například sesbírat odpad v okolí školy. Je nesporným faktem, že taková činnost působí příznivě na obyvatele města, ve kterém se vzdělávací instituce nachází. Škola tak může zlepšit veřejné mínění a přilákat nové uchazeče, zvláště, pokud se veřejně prospěšná činnost propojí s kvalitním marketingem.

Školami příliš nevyužívanou kategorií volnočasových aktivit jsou takzvané sebeobslužné činnosti, které mají děti naučit, jak pečovat o vlastní osobu a majetek. Takové činnosti jsou provozovány především na nižším stupni vzdělávání, v rámci

sekundárního vzdělávání jsou spíše součástí předmětu Občanská výchova a patří mezi základní kompetence dle rámcového vzdělávacího programu.

Poslední kategorií volnočasových aktivit mládeže je takzvaná příprava na vyučování, která ale přímo nesouvisí s výukou a zpravidla není organizována vyučujícím daného předmětu. Výuka na tuto volnočasovou aktivitu nenavazuje. Střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji organizují v zásadě dva typy takových aktivit – prohlubování vědomostí pro nadané žáky a upevňování látky pro žáky, kteří nevládají standardní tempo školního vyučování. Některé školy organizují zvláště semináře pro maturitní ročníky, které ale nejsou součástí výuky a vyučující, který je vede, má zpravidla se školou uzavřenou samostatnou pracovní smlouvu pro tento typ činnosti (obvykle dohoda o provedení práce).

V rámci fungování školních klubů, které jsme definovali výše, můžeme organizovat všechny popsané formy volnočasových aktivit.

2.2 Souvislost pedagogiky volného času a sociální pedagogiky

Vzhledem k tomu, že v českém prostředí chybí v zákoně ukotvení pojmu sociální pedagogika, není snadné vymezit kompetence sociálního pedagoga. Pokud se budeme ptát, jak souvisí sociální pedagogika s pedagogikou volného času, zároveň se ptáme na souvislost tématu práce se studijním oborem autorky.

Vážanský (1995, s. 90) mluví o pedagogice volného času jako o *mostu mezi školní a sociální pedagogikou, části sociální pedagogiky, jedinečné komplexní pedagogické koncepci*. Dále uvádí, že se volnočasová pedagogika nijak neliší od obecné pedagogiky a participiálních pedagogických oborů. Vzhledem k tomu, že cílem volnočasové pedagogiky má být *relativní autonomie jedince ve společnosti, což znamená připravenost a způsobilost ke svobodě, solidaritě a odpovědnosti, tvořivé vlastní činnosti a komunikativnímu jednání* (Opaschowski, 1977, s. 168), můžeme zodpovědně uvést, že cíle sociální pedagogiky jsou v zásadě totožné.

Práce zkoumá také vliv využití volného času studentů středních průmyslových škol na výskyt rizikových jevů, což je sociálně-patologické téma, které je běžnou součástí sociální pedagogiky. Téma vypořádání se s výskytem rizikových jevů ve školním prostředí se zdá být ještě aktuálnější kvůli návratu žáků z dlouhé distanční výuky, která mohla mít neblahý vliv na sociální vazby a socializaci mládeže.

MŠMT (2017) uvádí, že na všechny typy rizikového chování preventivně působí mimo jiné „*kvalitní a pestrá nabídka volnočasových aktivit v mimoškolní nabídce*“ a „*vytváření příležitostí pro rozvoj kreativity mládeže*“.

3 Rizikové jevy ve školním prostředí

Dolejš a Orel (2017) označují období adolescence za významné období týkající se rizikového chování. Uvádějí, že v tomto období nastávají změny související s přípravou na dospělý život. Jako nejčastější označují zneužívání nikotinu, alkoholu a krádeže v obchodě nebo poškození cizí věci. O adolescenci hovoří i Čech a Zvoničková (2017) jako o období hledání identity a vstupu do dospělosti. Upozorňují na riziko tzv. adolescentního moratoria, což je období experimentování s možnostmi jedince. Pokud neuspěje, může v krajním případě spadnout do oblasti patologie (vnitřní zmatek, jedinec není schopen směřovat k cíli). Jako rizikovou uvádí patologickou vrstevnickou skupinu, která hraje důležitou roli v životě adolescenta, který se vymezuje vůči autoritám (učitelé, policie atd.).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezuje pojem rizikové jevy jako *rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožují jeho sociální okolí*. (Kraus, Bělík, Hoferková, 2017) Miovský et al. (2010) pak uvádí, že rizikové chování je takové, které negativně dopadá na společnost. Rizikové jevy lze zkoumat a lze je ovlivňovat preventivními a léčebnými postupy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rozděluje tyto rizikové jevy (Bělík, 2018): interpersonální agresivní chování (agrese, šikana, kyberšikana, rasismus a podobně), delikventní chování ve vztahu k hmotným statkům (vandalismus, krádeže a další), záškoláctví a neplnění školních povinností, závislosti (užívání návykových látek, gambling), rizikové sportovní aktivity a rizikové chování v dopravě, poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie, obezita), negativní působení sekt a sexuální rizikové chování. Mezi rizikové jevy tedy řadíme nejen takové, které ohrožují společnost, ale i takové, které ohrožují jedince a jeho zdravý prosociální vývoj.

3.1 Zkoumané rizikové jevy v prostředí středních škol

Rizikových jevů souvisejících se školním prostředím evidujeme velké množství a jejich počet neustále narůstá. Vznikají nové, dosud nezkoumané problémy, např. šikana související se sociálním vyloučením v čase distanční výuky, nárůst kyberšikany, závislost na komunikačních technologiích. Pedagogické výzkumné šetření, které je součástí této diplomové práce, nemá kapacitu postihnout všechny výše zmiňované rizikové jevy. Pro potřeby práce vybíráme ty, které mohou přímo souviset s využitím volného času a které může sociální pedagog jako vedoucí školního klubu reálně ovlivnit. Zvýšený výskyt těchto jevů na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji je premisou tohoto šetření.

3.1.1 Zneužívání návykových látek, kouření a pití alkoholu

Výzkumné šetření realizované v této diplomové práci se z velké části zaměřuje na zneužívání návykových látek. V české legislativě se setkáme s pojmem *omamná a psychotropní látka*, který je definován v zákoně o návykových látkách (č. 167/1998 Sb.). Omamné a psychotropní látky jsou dle tohoto zákona takové, *u nichž vzniká nebezpečí chorobného návyku nebo psychických změn nebezpečných pro společnost nebo pro toho, kdo je užívá*. Ve Slovníku sociální patologie (Kraus, Bělík, Hoferková, 2017) najdeme rozdělení návykových látek na dvě základní skupiny – na látky legální (alkohol, rozpouštědla a jiné) a látky nelegální (kanabinoidy, pervitin, heroin a jiné). Vzpomenuto je však ještě dělení návykových látek na tzv. měkké, lehké drogy (alkohol, kanabinoidy a jiné) a tvrdé, těžké drogy (pervitin, heroin, kokain a jiné). Presl (1995) přináší další dělení návykových látek, které se může jevit jako méně strukturované, přesto ho můžeme chápat jako více odpovídající sociální situaci uživatelů návykových látek – dělí tyto látky na dvě skupiny. První skupinu tvoří látky s akceptovatelným rizikem, které lze konzumovat v přijatelných intervalech a v přijatelném množství, aniž by se tato konzumace stala pro společnost větším rizikem. Druhou skupinu pak tvoří látky s neakceptovatelným rizikem, jejichž konzumace může být pro společnost i pro uživatele nebezpečná – důsledkem konzumace může být přímé ohrožení společnosti, popř. příliš vysoké náklady na zdravotní péči v souvislosti se závislostí.

V souvislosti s naším výzkumným šetřením jsou nesporně zajímavé i výsledky výzkumu s názvem Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), který

proběhl v roce 2015 (a následně v roce 2019) po celé Evropě a zaměřil se na zneužívání návykových látek u studentů ve věku 16 let. Tento výzkum je realizován ve čtyřletých intervalech již od roku 1995, jeho výsledky nám tedy mohou věrně přiblížit aktuální trendy v užívání návykových látek mezi 16letou evropskou mládeží. Mezi hlavní trendy patří (Bělík, Hoferková, 2018): výrazný pokles prevalence kouření cigaret a zároveň pokles silného kuřáctví (11 a více cigaret denně) u mládeže této věkové kategorie; výrazný pokles konzumace alkoholu včetně nadužívání alkoholu; pokles zkušeností s užitím konopných látek u chlapců, přičemž se rozdíly mezi dívkami a chlapci vyrovnávají; nárůst průměrného věku první zkušenosti s cigaretou a alkoholem. I přes značně společensky pozitivní výsledky je třeba uvést, že počet osob ve věku 16 let, které užívají návykové látky, je stále velmi vysoký i přesto, že je prodej těchto látek mládeži zakázán.

Studie ESPAD se zúčastnilo v roce 2015 115 škol, z čehož 37 škol tvořily střední školy s maturitou, dále se zúčastnilo 26 středních odborných učilišť. Soubor obsahoval 5364 studentů. 29,9 % respondentů uvedlo, že kouřili v posledních 30 dnech cigaretu. 16,4 % respondentů o sobě napsalo, že jsou denními kuřáky, 4,4 % respondentů se zařadilo mezi silné kuřáky. Téměř polovina respondentů (41,9 %) uvedla, že pijí nadměrné dávky alkoholu, často to pak činí 12,2 %. Konopné látky vyzkoušelo alespoň jednou za život 36,8 % dotazovaných. V posledním roce to pak bylo 27 % z nich. Je nepochybné, že zneužívání návykových látek na středních školách je stále aktuálním tématem, které musí školy řešit minimálně v rámci prevence. Je nutné zmínit, že jsme se otázkami studie ESPAD inspirovali při tvorbě dotazníku, který sloužil k výzkumnému šetření v rámci praktické části práce.

3.1.2 Šikana a kyberšikana

V Metodickém pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (2016) je šikana definována jako *agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepřijemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese*. Z uvedené definice je patrné, že pokud chceme zkoumat vliv smysluplného využití volného času studentů středních průmyslových škol

v Královéhradeckém kraji na výskyt rizikových jevů ve zkoumané skupině, musíme brát v úvahu nejen šikanu běžně známou, kdy silnější žák šikanuje slabšího, ale také šikanu žáka vůči pedagogovi.

V uvedeném metodickém pokynu se šikana dále dělí na přímou a nepřímou. Přímou šikanou rozumíme především fyzické projevy nenávisti, nadřazenosti vůči druhé osobě (například bití), mezi přímou šikanu však řadíme také projevy vulgární (nadávky, výhrůžky) a projevy neverbální (posunky, gesta, zvuky, výhrůžná mimika atd.). Nepřímou šikanou pak rozumíme takové chování, které má za cíl působit emocionální, psychické utrpení, agresor nemusí útočit přímo, často využívá prostředníka a snaží se své chování zakrýt (např. záměrné ignorování osoby, neoprávněné nařčení z obtěžování atd.). Specifickým a dnes rozšířeným typem šikany je tzv. kyberšikana, která se odehrává v prostředí internetu, především pak sociálních sítí (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok). Oběti jsou zakládány falešné profily, jsou přidávány dehonestující fotografie oběti, jsou vytvářeny falešné konverzace v chatech a podobně. Velmi často jsou oběti kyberšikany i pedagogové, hlavně v rámci různých „přiznání“ – na sociální síti Facebook se staly fenoménem skupiny, ve kterých se lidé přiznávají k určitým (většinou společensky neakceptovatelným) činům. Na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce studenti založili stránku „Přiznání SPŠel.it“, kde se nevybíravě vyjadřovali ke konkrétním pedagogům, hodnotili jejich styl vyučování, vzhled, sexuální orientaci, tvořili vtipné fotografie a videa, která často získávali během vyučovací hodiny, čímž se zároveň provinili proti školnímu řádu. Problémem zůstává identifikace osoby, která dehonestující texty psala, protože tato „přiznání“ fungují na principu anonymity, k čemuž využívají nástroje firmy Google docs.

Slovník sociální patologie (Kraus, Bělík, Hoferková, 2017) upozorňuje v souvislosti s heslem Šikana na to, že je při její diagnostice důležité rozlišovat skutečnou šikanu od tzv. škádlení, které je v rámci sociální skupiny a socializačního prostředí školy normální a potřebné pro zdravý vývoj jedinců a skupiny jako takové.

3.1.3 Rizikové jevy spojené s inkluzí

Hájková a Strnadová (2010) definují inkluzi jako *koncept, podle kterého by všechny děti měly navštěvovat třídy hlavního vzdělávacího proudu, a to bez ohledu na stupeň postižení*. V České republice byla inkluze zavedena v roce 2005. V praxi to znamená, že se v jedné třídě vzdělávají děti fyzicky a mentálně postižené, děti s podpůrnými

opatřeními, děti cizinců a děti bez postižení a bez podpůrných opatření. Aby inkluze splnila svůj účel (začlenění inkluzivních žáků do společnosti), musely se z českých škol stát školy inkluzivní se vzděláváním uskutečňovaným v heterogenních třídách, na pedagogy je pak kladen požadavek individualizace výuky bez statických výkonnostních norem (Hájková, Strnadová, 2010).

Inkluze může být zdrojem rizikových jevů, zvláště v případě, že se s kolektivem, ve kterém se nachází inkludovaný žák/žáci, dostatečně nepracuje. Často jsou k práci se třídním kolektivem přizváni odborníci z pedagogicko-psychologické poradny. Rizikové jevy vycházejí především z toho, jak heterogenitu skupiny (v našem případě školní třídy, popř. obecně celé školy) vnímají její členové. Dle Hájkové (2005) je možné ji zvládat několika přístupy: segregativním, asimilačním, integračním nebo inkluzivním. Segregativní přístup preferuje vzdělávání postižených žáků odděleně od ostatních (speciální školy, ústavy). Asimilační přístup se snaží odlišnosti ignorovat a zařadit postiženého žáka do skupiny (bez výhod, podpůrných opatření). Integrační přístup se snaží vyrovnat příležitosti postižených a běžných žáků (výhody pro postižené žáky, kvóty). Inkluzivní přístup pak s odlišností pracuje, různorodost je vnímána jako přínosná nejen pro školu, ale i globálně pro celou společnost. Bendl (2003) uvádí několik důvodů, proč mohou mít žáci problém odlišnosti přijímat – například mohou mít problém s vlastní identitou, chtějí zachovat vlastní skupinu v nezměněné podobě (bojí se změny), mohou mít předsudky, popř. mohou mít „obyčejný“ strach z neznámého. Pokud má žák problém přijímat odlišnost inkludovaného spolužáka, může to vést zejména k nárůstu šikany a kyberšikany v dané skupině (třídě). Aktivita, které žákům pomohou lépe přijmout odlišnosti spolužáků a vnímat různorodost skupiny jako přínos, mohou být realizovány prostřednictvím volnočasových aktivit školy.

Speciální (a dnes velmi aktuální) skupinou inkludovaných žáků jsou žáci s odlišným mateřským jazykem, typicky děti přistěhovalců a etnických menšin. V souvislosti s válkou na Ukrajině přijala Česká republika k 14. 3. 2022 71 909 dětí z Ukrajiny, které musíme integrovat do českého školství. Žáci s odlišným mateřským jazykem jsou vysoce rizikovou skupinou, jedná-li se o záškoláctví, kriminální chování a zneužívání návykových látek (Centrum adiktologie, 1. lékařská fakulta UK, 2010). Nesporně jsou také ohroženi možnostmi šikany a kyberšikany ze strany spolužáků, ale i učitelů. V publikaci *Drogy a ohrožené skupiny mladých lidí* (2010) se uvádí, že v České republice byla zřízena střediska integrace menšin, která identifikují ohrožené skupiny a

realizují intervence zaměřené na rizikové jedince. Centrem práce s integrovanými žáky s odlišným mateřským jazykem je však stále školní prostředí, kde tito žáci tráví velkou část svého času. Zapojením do volnočasových projektů v prostředí školy může mít příznivý vliv na snížení potenciální rizikovosti této skupiny.

3.2 Prevence rizikových jevů ve školství

Prevence je definována jako *soustava opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí a podobně* (Bělík, Hoferková, 2018, s. 35). V souvislosti s rizikovými jevy hovoříme o tzv. primární prevenci, což je *jakýkoliv typ výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky* (Miovský, 2015, s. 28). Primární prevence je neadresná, tzn. snaží se pracovat s klienty bez ohledu na jejich původ nebo předpoklad sklonu k rizikovému chování.

Bělík a Hoferková (2018) poukazují na to, že jedním z druhů primární prevence je prevence specifická, která se zaměřuje na klienty, u kterých by v případě absence této prevence ve větší míře hrozilo rizikové chování. Miovský (2010) pak dále rozděluje specifickou primární prevenci na všeobecnou (klientem je běžný člověk, všeobecná prevence nezohledňuje sociální skupiny – dělí se dle věku, prevence se snaží ovlivnit jejich chování), selektivní (zaměřenou na skupiny se zvýšeným možným výskytem rizikových jevů, např. děti ze sociálně vyloučených rodin), indikovanou (klientem je člověk, který se projevuje rizikovým chováním) a nespecifickou primární prevenci (volnočasové aktivity, které mají smysl, ačkoliv se v sociální skupině, se kterou pracujeme, nevyskytují rizikové jevy – podporují sociální citění, rozvoj osobnosti, zdravý životní styl apod.). Diplomová práce přináší návrhy právě nespecifikované primární prevence na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji.

Ve školním prostředí je nejdůležitějším dokumentem v souvislosti s primární prevencí Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027. Tato strategie vychází z vyhodnocení strategie z předcházejícího období (2013-2018), zároveň čerpá ze závěrů SWOT analýzy systému primární prevence rizikového chování realizovaného krajskými koordinátory prevence. Na strategii se podíleli odborníci z řad preventistů, pedagogů, zaměstnanců státní správy i nestátních

neziskových organizací. V této národní strategii se hovoří o tom, že *nabídka pozitivních alternativ a využívání pozitivních modelů vykazují větší efektivitu než používání negativních příkladů v preventivních aktivitách* (s. 8). Z uvedeného vyplývá, že by v rámci národní strategie mohlo být žádanější nabídnout žákům ohroženým rizikovými jevy smysluplné využití jejich volného času v rámci školy než uplatňovat používání odstrašujících příkladů v rámci výuky.

3.2.1 Prevence rizikových jevů v rámci RVP

Rámcový vzdělávací program (RVP) je kurikulum, které vychází z národního vzdělávacího programu a podle něhož se musí řídit tvorba školního vzdělávacího programu, jehož autorem a garantem je školní koordinátor ŠVP. Čábalová (2011, s. 74) definuje RVP jako dokument, jehož smyslem je *stanovit standardní a závaznou úroveň vzdělávání, kterou by měli dosáhnout všichni žáci v úrovni vědomostí, dovedností, postojů a kompetencí*. Zároveň uvádí, že RVP i ŠVP měly mimo jiné obsahovat cíle, které prohlubují hodnoty a etické normy chování, pomáhají žákům nalézt vlastní identitu. V současné době prochází RVP modernizací. Střední průmyslové školy konkrétně zasáhla změna RVP např. pro obor 18-20-M/01 Informační technologie, která má být zohledněna v ŠVP do září 2022.

RVP obsahuje tzv. klíčové kompetence žáka, očekávané výstupy, výchovné a vzdělávací strategie, vymezení vzdělávacích oblastí a oborů. Každá oblast je tvořena několika obory. (Čábalová, 2011) Např. do oblasti Člověk a svět práce patří obory základy společenských věd, ekonomické vzdělávání aj. Čábalová dále uvádí, že RVP a ŠVP spojují tzv. průřezová témata, která zasahují do výuky všech předmětů – např. osobnostní a sociální výchova, multikulturní výchova, mediální výchova, enviromentální výchova apod. Je patrné, že osobnostní a sociální výchova bude sama o sobě obsahovat témata důležitá pro primární prevenci, tudíž že primární prevence je ve své základní podobě součástí běžné výuky.

Primární prevenci kyberšikany tak můžeme najít například v průřezovém tématu Člověk a digitální svět, kde jsou definovány digitální kompetence žáka. V jednom z bodů se požaduje, aby žáci *při interakcích v digitálním prostředí respektovali pravidla chování a jednali eticky, respektovali kulturní rozmanitost; aktivně vystupovali proti nepřijatelnému jednání v online světě; s daty získanými prostřednictvím různých nástrojů a služeb, v různém digitálním prostředí pracovali s ohledem na dobrou pověst svou i*

ostatních.“ (RVP pro obor vzdělávání 18-20-M/01 Informační technologie, s. 84) Toto průřezové téma má být součástí oborů matematika, jazykové vzdělávání a komunikace, společenskovední vzdělávání, přírodovědné vzdělávání a estetické vzdělávání, vzdělávání pro zdraví, inforatické vzdělávání, ekonomické vzdělávání a dále má být součástí i odborných oblastí. Je patrné, že Člověk a digitální svět a s tímto tématem spojená prevence kyberšikany je náplní všech hlavních předmětů na středních průmyslových školách, obor Informační technologie.

3.2.2 Preventivní program školy

„Veškeré preventivní činnosti musí být součástí preventivního programu, kterým škola deklaruje své preventivní působení.“ (Bělík, Hoferková, 2018) Preventivní program je povinný dokument, který podléhá kontrole. Vedle preventivního programu může škola disponovat také tzv. preventivní strategií, což je dokument zaměřující se na delší časové období (např. na celé období působení ředitele školy, tzn. šest let). Preventivní programy škol obsahují krátkodobé i dlouhodobé aktivity. Do těchto aktivit se zapojují subjekty mimo školní prostředí, například policie, neziskové organizace, sociální pracovníci.

Krátkodobé aktivity, např. jednorázová přednáška o drogách vedená příslušníkem policie, nemusí být dle Bělíka a Hoferkové (2018) tak efektivní jako dlouhodobé projekty. Jednou z dlouhodobých aktivit realizovaných na českých školách je projekt Minimalizace šikany, který je realizován od roku 2010. Tento projekt zahrnuje jak vzdělávání pedagogů, tak edukační programy pro žáky, zároveň jsou v rámci projektu provedeny změny ŠVP tak, aby reflektovaly potřebu prevence šikany na konkrétní škole.

Střední průmyslová škola elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce se v roce 2022 zapojila ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou a speciálně pedagogickým centrem do projektu Posilování kompetencí pedagogických pracovníků škol a školského poradenského zařízení i dětí a dospívajících v oblasti péče o duševní zdraví prostřednictvím vzdělávání a rozvoje psychosociálních dovedností. Tento projekt pomáhá nejen učitelům řešit psychicky náročné situace (jednání s rodiči, vztahy na pracovišti, syndrom vyhoření), ale také pomáhá žákům se vztahy, péčí o duševní zdraví a slouží jako prevence negativních emocí a rizikových jevů ve skupině. V rámci projektu

jsou poskytovány supervize, pravidelná metodická vedení, vzdělávání pro pedagogy, kazuistické skupiny, pracuje se s třídními kolektivy.¹

Aktivity realizované v reakci na pedagogický výzkum v této diplomové práci by měly mít formu dlouhodobého projektu, v rámci kterého se bude pracovat nejen se třídními kolektivy, ale i se školním kolektivem jako celkem, zvláště v případě menších škol (do 500 žáků), kde se mládež vzájemně zná, potkává, bydlí na domově mládeže.

4 Zážitková pedagogika a její využití v rámci prevence rizikových jevů

Junová (2018) ve své publikaci *Metody sociální pedagogiky* upozorňuje na to, že pojem zážitková pedagogika není zcela ukotven – někdy se mluví o pedagogice zážitku, někdy o zážitkově pedagogickém učení apod. Zároveň upozorňuje na to, že se jedná o hraniční disciplínu, která souvisí jak se sociální pedagogikou, tak z velké části s pedagogikou volného času. Samotný pojem zážitková pedagogika se u nás začal používat až v 90. letech 20. století a bývá provázán s konkrétním prostředím – např. příroda, ale i školní prostředí.

Junová definuje zážitkovou pedagogiku jako pedagogickou disciplínu, která *spočívá v nabývání zkušeností prostřednictvím vlastního prožitku* (Junová, 2018, s. 36). Dále uvádí, že zážitkově pedagogický koncept v České republice je zaměřen na tři aspekty – prožitek, zážitek a zkušenost. Prostředkem k dosažení požadovaného cíle vzdělávání je hra. Součástí by měla být evaluace, čili zpětné zhodnocení přínosu zážitkové aktivity (zpětná vazba). Součástí zážitkové pedagogiky bývá dramatizace, čili převedení reálných životních situací do podoby dramatu, který nacvičí žáci – klienti.

Chytilová a Hanuš (2009) rozděluje zážitkovou pedagogiku na větší počet programových oblastí. Mezi tyto programové oblasti patří pohybové aktivity (sporty v přírodě, turistika aj.), umělecké aktivity (literatura, výtvarné umění, divadelní umění aj.), sociálně psychologické aktivity (komunikativní, sebepoznávací, tvořivostní, intelektuální, sociální) a společenské aktivity (moderní společenské hry, happeningy aj.), kognitivní aktivity (pozorování a monitoring, poznávací a experiment), technické aktivity

¹ Viz. <https://www.poradenstvikhk.cz/dusevnizdravi/>.

(konstrukce, zručnost, technika, vlastní práce) a IT a mediální aktivity (hry, programování a tvorba, vyhledávání, mediální tvorba). Na základě kombinace aktivit pak vzniká dlouhodobý projekt, který používá nástroje zážitkové pedagogiky.

Zážitková pedagogika je důležitou součástí aktivit realizovaných v rámci diplomové práce na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji jako součást prevence rizikových jevů ve školním prostředí. Vzhledem k tomu, že na průmyslových školách studují technicky založení žáci, součástí volnočasových aktivit ve školním prostředí budou technické aktivity, zejména pak konstrukce nových strojů (robotika), technická řešení, technika zvládnutí a pochopení fungování strojů – konstrukce a snaha o pochopení fungování strojů by mohla vést k poklesu šikany, jelikož podporuje týmovou práci a učí žáky pracovat v kolektivu rozdílných osobností. V případě grafických oborů bude součástí zážitkové pedagogiky mediální tvorba, kdy se budou žáci podílet na vzniku studentského filmu včetně s danou problematikou související propagace, vyhledáváním informací, pozorováním, poznáváním a sebepoznáním. Mediální tvorba zároveň rozvíjí technické zaměření žáků grafických oborů – mohou tvořit propagační web, fotografovat, psát scénář, točit, stříhat videa, podílet se na tvorbě kostýmů (polygrafické a oděvní průmyslové školy).

Důležitou součástí volnočasového preventivního projektu je také divadelní umění, především pak psychodrama a sociodrama, kdy žáci simulují scény z reálného života nebo vstupují do hry v roli, a tím se socializují, učí a trénují komunikaci a improvizaci. Psychodrama i sociodrama patří mezi formy hry, která je hlavním nástrojem zážitkové pedagogiky. Psychodrama se zaměřuje na psychicky náročné situace, pracuje s poměrně vysokou psychickou zátěží a pomáhá vyjádřit vlastní pocity. Sociodrama pak simuluje spor dvou skupin, popř. kultur, který probíhal v minulosti, nebo který je stále aktuální. Sociodrama může být dobrou prevencí šikany a pomocníkem při inkluzi žáků s odlišným mateřským jazykem. (Chytilová, Hanuš, 2009)

5 Výzkumné šetření na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji

5.1 Téma výzkumného šetření

Tématem výzkumného šetření jsou možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji. Pro účely tohoto šetření jsou použity kvantitativní výzkumné metody – dotazník. Výzkumné šetření je navrženo tak, aby vedlo k dosažení tří ze čtyř cílů diplomové práce – prvním cílem je zmapovat současné možnosti využití volného času studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji, přičemž se šetření zaměřuje na aktivity probíhající ve školním prostředí, druhým cílem je zjistit možnou souvislost mezi zvýšeným vznikem rizikových jevů a nedostatkem oborových volnočasových aktivit a třetím cílem je přinést pohled pedagogických pracovníků na možnosti využití volného času studentů na jejich škole.

Výzkumné šetření bylo realizováno na deseti středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji. Jedná se o následující školy:

- 1) Střední průmyslová škola stavební, Hradec Králové,
- 2) Střední průmyslová škola, Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Hradec Králové,
- 3) Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola, Jičín,
- 4) Střední průmyslová škola, Odborná škola a Základní škola, Nové Město nad Metují,
- 5) Střední průmyslová škola a Střední odborná škola, Dvůr Králové nad Labem,
- 6) Střední průmyslová škola, Trutnov,
- 7) Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola Rychnov nad Kněžnou,
- 8) Střední průmyslová škola elektrotechniky a informačních technologií, Dobruška,
- 9) Střední průmyslová škola stavební a Obchodní akademie arch. Jana Letleza, Náchod,
- 10) Střední průmyslová škola Otty Wichterleho, Hronov.

Respondenti byli osloveni formou dotazníkového šetření. Pro tento účel byly vytvořeny dva různé dotazníky – jeden pro žáky uvedených škol a jeden pro pedagogické pracovníky (viz. příloha A a B). Pro žáky byl vytvořen detailnější dotazník. Vzhledem k tomu, že na průmyslových školách tvoří majoritní skupinu chlapci, byly dotazníky vytvořeny tak, aby v nich bylo jen minimum otevřených odpovědí, které by z osobních důvodů chtěli vynechat. Dotazník pro pedagogické pracovníky je stručnější, reaguje tak

na nedostatek času a přílišnou administrativní zátěž pedagogických pracovníků. Vyplnění by nemělo zabrat více než 10 minut, v dotazníku jsou vyžadovány i otevřené odpovědi (vzhledem k nutnosti přinést do výzkumného šetření vlastní názor oslovených pracovníků). Je nutné podotknout, že jsme se v průběhu výzkumného šetření setkávali spíše s despektem a pro mnohé ředitele škol byl problém dotazník mezi pracovníky a mezi žáky rozšířit. Aby mělo výzkumné šetření smysl a výsledky byly relevantní, byly požadovány odpovědi minimálně od 15 žáků průmyslových oborů a minimálně od 3 pedagogických pracovníků na každé z uvedených škol (celkový počet odpovědí od pedagogických pracovníků je nižší, někteří se odmítli zapojit). Celkově se výzkumného šetření zúčastnilo 226 žáků z 10 škol v Královéhradeckém kraji a 24 pedagogických pracovníků.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: *Nabízejí střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji svým studentům oborově zaměřené volnočasové aktivity, které jsou realizovány ve školním prostředí?*

Hlavní výzkumná otázka: *Jsou žáci, kteří využívají oborově zaměřené volnočasové aktivity ve škole, méně ohroženi rizikovými jevy než ti, kteří dané aktivity nevyužívají?*

Dílní výzkumné otázky:

- 1) *Jaký je názor pedagogů působících na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji na aktuální stav využití volného času studentů na jejich škole?*
- 2) *Kolik procent studentů na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji v posledních třiceti dnech kouřilo cigarety nebo užívalo alkohol?*
- 3) *Kolik procent studentů na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji užilo v posledních třiceti dnech návykové látky?*
- 4) *Kolik procent studentů na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji má osobní zkušenost se šikanou nebo kyberšikanou?*
- 5) *Kolik procent studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji má osobní zkušenost s vyčleněním integrovaného žáka z kolektivu?*

5.3 Informace o problému a definice jeho klíčových složek

Na středních školách jsou obecně poměrně rozšířené různé rizikové jevy – výzkumné šetření se zaměřuje jen na některé z nich. Výběr zkoumaných rizikových jevů se inspiroval šetřením Katedry psychologie Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, které proběhlo mezi roky 2013 a 2014 a které se zabývalo právě rizikovým chování žáků ve věku od 11 do 15 let. Naší cílovou skupinou jsou žáci středních průmyslových škol ve věku od 15 do 20 let. Šetření mezi lety 2013 a 2014 prokázalo, že v dané věkové kategorii se vyskytuje 31,2 % žáků, kteří za posledních 30 dnů požili alkoholický nápoj. Toto číslo se jeví jako alarmující i vzhledem k tomu, že žádný z respondentů v době výzkumu nebyl plnoletý, tudíž by k alkoholu neměl mít přístup. 10,9 % respondentů uvádí, že užilo v posledních 30 dnech marihuanu nebo hašiš, stejný počet respondentů kouřil během posledních 30 dnů cigarety. 17,6 % žáků uvedlo, že bylo během posledních 30 dnů terčem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků, 7,1 % pak bylo v posledních 30 dnech šikanováno v kyberprostoru. (Dolejš, Skopal, 2014) K výzkumnému šetření na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji přispěl i předpoklad, že výskyt rizikových jevů v této cílové skupině bude vyšší než u dětí ze základních škol, které byly předmětem šetření Univerzity Palackého v Olomouci. Tento předpoklad vznikl na základě osobní zkušenosti, zároveň byl proveden kvalitativní rozhovor s metodičkou prevence na střední průmyslové škole v Dobrušce, která výskyt rizikových jevů jednoznačně potvrdila (viz. kapitola Rozhovor s metodičkou prevence). Tento rozhovor byl do práce přidán z důvodu propojení kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Bělík (2009) uvádí, že *bez vhodného propojení obou typů zkoumání není výsledek úplným*. Kvalitativní rozhovor přinese do výzkumného šetření náhled konkrétní metodičky prevence, která má s řešením rizikových jevů na průmyslové škole dlouholeté zkušenosti.

Vážanský a Smékal (1995) upozorňují, že už proběhlo mnoho pokusů definovat volný čas. Jeho význam je tudíž značně variabilní. Přiklání se k definici M. Žákové, která tvrdí, že se jedná o *časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky*. Za volnočasové aktivity tudíž nemůžeme považovat ty, které byly žákům nařizeny absolvovat. Rozhodnutí o zapojení se do volnočasové aktivity tudíž musí být zcela dobrovolné a tato volnočasová aktivita musí žáky bavit, musí na ni chodit rádi a bez nátlaku (ať už ze strany

rodičů, výchovného poradce, metodika prevence nebo třídního učitele atd.). Vážanský a Smékal si dále všimají vyjádření Petra Saka, který tvrdí, že *volný čas a jeho obsah významným způsobem ovlivňují tendence k sociálně patologickým jevům mládeže či naopak rozvoj talentu a aktivní životní styl*. Svoji hypotézu potvrdil na základě výzkumného šetření, kterého se zúčastnilo 6700 osob ve věku 11-30 let v období mezi lety 1982 a 1992. Tuto hypotézu se znovu snažíme potvrdit ve výzkumném šetření, které probíhá o 30 let později.

Volnočasovými aktivitami rozumíme takové aktivity, které probíhají ve volném čase žáků. Naše výzkumné šetření je zaměřeno na volnočasové aktivity realizované v prostředí školy, které ale nesouvisí přímo s výukou, nenavazují na ni a nejsou její součástí. Tyto aktivity využívají prostor školy jako dobré a bezpečné základny, kde to žáci znají a rodiče mají k tomuto prostředí také důvěru. Pro školy je využívání vlastních prostor finančně v podstatě zanedbatelnou položkou v rozpočtu (je však nutné hradit náklady na energie a udržování, úklid místnosti, kde volnočasová aktivita probíhá). Volnočasovou aktivitu ve škole může vést pedagogický pracovník, který je v dané škole zaměstnán, popř. externí pracovník, kterému škola poskytne smlouvu na dohodu o provedení práce. Jeho práce může být financována například ze šablon nebo z evropských grantů. Ideální by bylo využití sociálního pedagoga, který by mohl přinést přidanou hodnotu – v rámci volnočasových aktivit pracovat s kolektivem, s ohroženými žáky, profesionálně včas diagnostikovat problémové žáky a komunikovat s rodinami těchto žáků. Bohužel, sociální pracovník stále není na školách standardem, zvláště pak na středních školách. Ani na jedné střední průmyslové škole, ve které bylo vedeno výzkumné šetření, není sociální pedagog součástí pedagogického sboru. Jelikož o něm zatím není uvažováno ani v připravované novele zákona o pedagogických pracovnících, která by měla být projednána v tomto roce (2022), zůstává bohužel jeho využití spíše sporadickou záležitostí a pro školy je značně složité takového pedagogika financovat (jedinou možností je využití finančních prostředků ze šablon, které však mají omezenou platnost).

Oborovou volnočasovou aktivitou rozumíme takovou volnočasovou aktivitu, která přímo souvisí s oborem studia na konkrétní střední průmyslové škole. Všechny sledované školy nabízejí více průmyslových oborů. Vzhledem k tomu, že volnočasové aktivity ve škole nemusejí být zaměřené pouze na konkrétní obor (třídu), je vhodné, aby taková oborově zaměřená aktivita zahrnovala poznatky ze všech nabízených oborů. Např. na střední průmyslové škole v Dobrušce vznikl filmový kroužek, kde žáci vytvářejí

studentský film (tuto aktivitu naleznete v návrhu aktivit, které se dají na školách realizovat). Škola nabízí tři základní obory – elektrotechnický obor, který se dělí na dva podobory a zabývá se především slaboproudou technikou, která se využívá v informačních technologiích, dále dva infromatické obory – jeden je zaměřený na správu sítí a aplikace počítačů, druhý pak na grafický design, fotografování a multimédia. V rámci filmového kroužku žáci píší vlastní scénář (uplatní se humanitně zaměření studenti), dále točí vlastní film, následně ho stříhají, pracují s aplikacemi počítačů ke zkvalitnění výsledného produktu. Určité rekvizity ve filmu navrhnou studenti elektrotechnických oborů. Žáci tak nemusí být selektováni dle jednotlivých oborů, každý si najde svůj okruh aktivit, které ho zajímají. Zároveň není pevně dáno, že žák, který studuje grafiku, nemůže pracovat na elektrotechnickém řešení určitého problému. Toto řešení oborově zaměřené volnočasové aktivity podporuje kooperaci mezi žáky, žáci se mohou zároveň sebevzdělávat a posouvat se dopředu i v příbuzných oborech studia.

Rizikové jevy definuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky v Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období na období 2019-2027 jako *takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo pro společnost*. V tomto dokumentu jsou také jmenovány formy rizikového chování – agrese, šikana, kyberšikana, násilí, domácí násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, záškoláctví, závislost (na návykových látkách, gambling, netolismus), rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, poruchy příjmu potravy, negativní působení sekt a sexuální rizikové chování. Ve výzkumném šetření se zaměřujeme na šikanu, kyberšikanu, závislost na návykových látkách, alkoholu a kouření a na problémy související s integrací žáků (např. žáci s dysfunkcemi, fyzicky nebo mentálně postižení žáci, žáci s odlišným mateřským jazykem, kteří neumí česky atd.). Pojmy jako šikana a kyberšikana již byly definovány v rámci teoretické části diplomové práce.

Školním kolektivem myslíme sociální skupinu, která se skládá z žáků jedné školy – neuvažujeme pouze nad třídním kolektivem (v rámci jedné školní třídy), jelikož volnočasové aktivity, na které se zaměřujeme, by neměly být selektivní. Možnost docházet na oborově zaměřenou aktivitu realizovanou ve školním prostředí by měl mít každý žák z dané školy, který studuje obor příbuzný náplni dané aktivity. Žákem

vyločeným z kolektivu pak rozumíme takového žáka, který z nějakého důvodu není přijímán ostatními jako plnohodnotný člen sociální skupiny (je vyčleněn ze skupiny).

5.4 Výzkumné hypotézy

Na základě studia již realizovaných výzkumů, o kterých bylo pojednáno v teoretické části diplomové práce, a na základě rozhovoru s metodičkou prevence na střední průmyslové škole v Dobrušce jsme stanovili následující hypotézy:

1) Střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji nabízejí studentům jen malé množství oborově zaměřených volnočasových aktivit realizovaných ve školním prostředí.

Hypotéza vychází z dlouhodobé znalosti prostředí středních průmyslových škol, dále z rozhovoru s metodičkou prevence a z rozhovoru s řediteli vybraných škol. Vedoucí pracovníci si často stěžují, že založit volnočasovou aktivitu pro ně představuje administrativní zátěž, navíc je třeba sehnat a financovat pedagoga (nebo vychovatele), který by danou aktivitu vedl. Vzhledem k omezeným možnostem financování (Šablony, dotační programy, granty, příspěvky rodičů a sponzorů) a celkovému nedostatku pedagogických pracovníků lze usuzovat, že je pro střední průmyslové školy problém takové aktivity pro studenty otevřít. Například na střední průmyslové škole v Dobrušce je aktuální věkový průměr pedagogických pracovníků 48 let, mnozí jsou již v důchodovém věku nebo mají nadúvazky, protože se škola dlouhodobě potýká s nedostatkem odborných učitelů, kteří by vyučovali např. elektrotechniku nebo správu sítí. U průmyslových škol bývá problémem, že v soukromém sektoru jsou lidé s příslušnou odbornou kvalifikací mnohem lépe placeni než ve školství, tudíž nemají motivaci do školství nastoupit. Lze předpokládat, že podobný stav bude i na dalších průmyslových školách v kraji. I v případě distribuce dotazníků si ředitelé škol často stěžovali na přílišnou administrativní zátěž.

Celá situace graduje navíc faktem, že stále nebyla uzákoněna pozice sociálního pedagoga, který by mohl některé volnočasové aktivity vést. Metodik prevence nemá snížený úvazek a často je nucen k nadúvazku vzhledem k tomu, že je zároveň učitelem odborných předmětů. Za této situace nelze předpokládat, že by školy nabízely více než 5 oborově zaměřených volnočasových aktivit, u kterých je navíc nutné, aby je vedl člověk se znalostí oboru a zároveň aby preventivně působil a pracoval se skupinou

tvořenou studenty z více tříd, ve které se mohou nacházet i integrovaní a sociálně znevýhodnění žáci.

2) Na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji užívalo alespoň 40 % studentů v posledních 30 dnech alkohol.

Hypotéza vychází z výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2015, která byla již zmíněna v teoretické části diplomové práce. Tato studie zahrnovala soubor 5364 studentů středních odborných škol a odborných učilišť. V rámci této studie uvedlo 41,9 % respondentů, že pijí nadměrné dávky alkoholu.

Dále se můžeme opřít o výzkum zaměřený na vybrané osobnostní ryby a rizikové formy chování českých žáků a žákyň (Dolejš, Skopal, Suchá, 2014). Soubor obsahoval 4198 respondentů ve věku 11-15 let, což je o trochu mladší věková kategorie. V tomto výzkumu uvedlo 31,2 % respondentů, že v posledních 30 dnech pili alkohol. Musíme mít na paměti, že se jednalo o mladší respondenty, tudíž skutečný stav by se měl blížit spíše studii ESPAD. Dolejš, Skopal a Suchá (2014) si zároveň všímají klesající tendence tohoto jevu, tudíž by skutečný počet měl být nižší než ve studii z roku 2015.

3) Na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji kouřilo alespoň 25 % studentů v posledních 30 dnech cigaretu.

Tato hypotéza opět vychází ze studie ESPAD z roku 2015, stejně jako předchozí. V této studii odpovědělo 29,9 % respondentů, že v posledních 30 dnech kouřili cigaretu. Ve výzkumu Dolejšiho, Skopala a Suché (2014) to bylo pouhých 10,9 %, ale opět se jedná o mladší věkovou kategorii respondentů. Vzhledem ke klesající tendenci jevu předpokládáme, že v současné době se můžeme pohybovat kolem 25 %. Do této hypotézy nejsou zahrnuty tzv. nikotinové sáčky (např. Lyft), které se staly v poslední době na školách fenoménem a jsou užívány dětmi již v rámci základního vzdělávání. Pokud by byli započítáni uživatelé nikotinových sáčků, museli bychom předpokládat, že celkový počet procent uživatelů nikotinových výrobků obecně bude vyšší.

4) Na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji užívalo v posledních 30 dnech alespoň 25 % studentů návykové látky.

Hypotéza opět vychází ze studie ESPAD, kde 36,8 % dotazovaných vyzkoušelo alespoň jednou za život konopné látky a 27 % je vyzkoušelo v posledním roce. Konopné

látky jsou nejčastěji zneužívanou návykovou látkou mezi mládeží v ČR. Jelikož jsme při tvorbě hypotézy spojili veškeré návykové látky dohromady, lze předpokládat, že nejvíce respondentů bude mít zkušenost právě s konopnými látkami, tudíž se celkový počet uživatelů v posledních 30 dnech bude blížit počtu uživatelů konopných látek z roku 2015. Vzhledem k předpokládané klesající tendenci jsme hypotézu nastavili na 25 %.

5) Na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji má alespoň 15 % studentů osobní zkušenost s šikanou nebo kyberšikanou.

Tato hypotéza vychází z výzkumného šetření Bělíka a Hoferkové, které proběhlo ve školním roce 2016/2017 a které mělo za cíl přinést pohled pedagogů na rizikové chování. Výzkumný soubor tvořilo 120 učitelů z náhodně vybraných základních škol. Agresivní chování včetně šikany, kyberšikany a sebepoškození získalo nejvyšší relativní četnost. Je patrné, že se s tímto problémem učitelé běžně setkávají. Ze 120 uvedlo tento problém 78 respondentů, což je 65 % z nich.

Tabulka č. 1: Agresivní chování žáků základních škol z pohledu pedagogů

Rizikové chování u žáků ZŠ z pohledu pedagogů	n1	Relativní četnost	Kumulativní četnost
Agresivní chování včetně šikany, kyberšikany a sebepoškození	78	0,30	78

Dále se hypotéza opírá o výzkum Dolejše, Skopala a Suché (2014), kde 17,6 % respondentů uvedlo, že bylo během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků. Dalších 7,1 % uvedlo, že je někdo zesměšňoval nebo jim ublížil v posledních 30 dnech na internetu a 11,7 % respondentů uvedlo, že jim některý ze spolužáků v posledních 30 dnech ublížil. Vzhledem k rozšíření výpočetní techniky od roku 2014 lze předpokládat nárůst případů kyberšikany, vzhledem k distanční výuce mezi lety 2020-2021 pravděpodobně zaznamenáme pokles fyzické šikany ve škole.

V souvislosti s kyberšikanou realizoval v roce 2014 výzkum ještě Centrum PRVoK, PdF UP Olomouc. Podle něj se téměř 51 % žáků setkala s kyberšikanou. 18 % z nich bylo ponižováno a zastrašováno, 14 % pak bylo ponižováno pomocí nevhodných fotografií.

6) *Na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji se ve třídách s integrovanými žáky objevuje více respondentů, kteří mají osobní zkušenost se šikanou.*

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že integrovaný žák je znevýhodněn svým hendikepem, tudíž je snazším cílem agresivního chování. Hypotéza byla sestavena na základě rozhovoru s metodičkou prevence, který je součástí kvalitativní části výzkumného šetření. Dle jejího názoru je běžné, že se u integrovaných žáků řeší problémy šikany a kyberšikany častěji.

7) *Žáci, kteří pravidelně docházejí na oborově zaměřené volnočasové aktivity ve škole, jsou méně ohroženi rizikovými jevy než ti, kteří dané aktivity nevyužívají.*

Tato hypotéza pracuje s principem smysluplného využití volného času a vychází z předpokladu, že pokud budou studenti svůj čas vhodně využívat, nebudou mít tendenci vyhledávat jiné vyžití, např. ve formě zneužívání návykových látek. Využití volného času rovněž pomáhá bojovat se sociálním vyloučením, které může vést k ohrožení žáka rizikovými jevy. Jedná se o hypotézu související s hlavní výzkumnou otázkou.

8) *Většina pedagogů na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji je toho názoru, že volnočasové aktivity ve školním prostředí mohou snížit počet žáků ohrožených rizikovými jevy.*

Hypotéza vychází opět z rozhovoru s metodičkou prevence, navíc pak ještě z dotazníku, který byl distribuován mezi učitele na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce v roce 2021 v rámci boje proti sociálnímu vyloučení a šikaně. Šetření se zúčastnilo 19 pedagogických pracovníků působících na této škole. 15 z nich (79 %) uvedlo, že by zavedení smysluplné volnočasové aktivity pomohlo v boji proti těmto jevům.

5.5 Dotazníkové šetření

Kvantitativní výzkumné šetření bylo provedeno formou dotazníku (viz. příloha A a příloha B), který se zdá být nejvhodnějším nástrojem zkoumání ve vztahu k definovaným výzkumným otázkám.

Dotazníky byly vytvořeny pomocí platformy Microsoft Forms, který nabízí i pokročilé funkce při tvorbě dotazníku – např. větvení. Následně byly elektronicky distribuovány do škol – byly zaslány emailem přímo ředitelům jednotlivých škol, které jsme žádali o součinnost. V případě, že škola neodeslala vyplněné dotazníky v určeném termínu, kontakt proběhl ještě telefonicky a v některých případech i osobně. Výzkumné šetření probíhalo od ledna do března 2022. Výzkumný vzorek zahrnoval 226 respondentů z řad žáků středních průmyslových škol (kteří vyplňovali dotazník v příloze A) a 32 respondentů z řad pedagogických pracovníků (kteří vyplňovali dotazník v příloze B). Ačkoliv jsem původně žádala po ředitelích součinnost od 15 respondentů z řad studentů, většina dotazník distribuovala celé třídě – tudíž konečný počet respondentů je vyšší, než bylo původně očekáváno, což může ve výsledku přinést relevantnější vzhled do problematiky.

Tabulka č. 2: Výzkumný vzorek – žáci středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji

SPŠ stavební, Hradec Králové	SPŠ, SOŠ a SOU, Hradec Králové	VOŠ a SPŠ, Jičín	SPŠ, OŠ a ZŠ, Nové Město nad Metují	SPŠ a SOŠ, Dvůr Králové nad Labem
24	18	26	21	17

SPŠ, Trutnov	SPŠel.it, Dobruška	VOŠ a SPŠ, Rychnov nad Kněžnou	SPŠ a OA arch. Jana Letzela, Náchod	SPŠ Otty Wichterleho, Hronov
26	25	19	29	21

Tabulka č. 3: Výzkumný vzorek – pedagogičtí pracovníci na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji

SPŠ stavební, Hradec Králové	SPŠ, SOŠ a SOU, Hradec Králové	VOŠ a SPŠ, Jičín	SPŠ, OŠ a ZŠ, Nové Město nad Metují	SPŠ a SOŠ, Dvůr Králové nad Labem
2	1	3	3	2

SPŠ, Trutnov	SPŠel.it, Dobruška	VOŠ a SPŠ, Rychnov nad Kněžnou	SPŠ a OA arch. Jana Letzela, Náchod	SPŠ Otty Wichterleho, Hronov
1	4	3	2	3

5.5.1 Dotazník pro žáky

Dotazník pro žáky se skládá z několika částí – v úvodní části najdeme informaci o anonymitě odpovědí, informaci o tom, komu je dotazník určen a že bude součástí diplomové práce. Dále je zde uvedeno, že vyplnění zabere přibližně 20 minut – průměrný čas vyplnění byl však mnohem nižší, 7 minut a 14 sekund. Ačkoliv se dalo předpokládat, že vyplnění skutečně nezabere tolik času, je lepší uvést delší časový odhad – například kvůli žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří mohou být také respondenty ve výzkumném šetření. Některým žákům může zabrat delší čas i vyplnění otevřené otázky, která se týká šikany a kyberšikany.

V dotazníku dále najdeme 3 úvodní otázky – na jakou střední průmyslovou školu respondent dochází (možnosti se objeví formou rozevíracího seznamu, tudíž by se nemělo stát, aby odpovídal student, který na žádnou z uvedených škol nedochází), dále jaký žákův obor studia (některé školy nenabízejí pouze průmyslové obory, tato otázka má ověřit, zda žák spadá do kategorie průmyslových škol) a zda žákova škola nabízí nějaké volnočasové aktivity, které se odehrávají přímo ve škole a souvisejí s oborem jejich studia. Jako příklad je zde uveden kurz programování, kroužek robotiky, mediální kroužek, filmový klub, kurz ke zdokonalení stavebních dovedností a jiné. Žák by tak měl získat konkrétní představu o tom, jaké volnočasové aktivity myslíme.

Druhá část dotazníku se otevře, pokud žák odpoví kladně na otázku, zda jeho škola nabízí nějaké volnočasové aktivity a zda je využívá. Následuje otázka na to, zda žák ví o více než pěti, nebo méně než pěti oborově zaměřených volnočasových aktivitách ve škole. Sekundárně u této otázky zjistíme, kolik žáků má povědomí o aktivitách, které škola nabízí – je totiž možné, že škola aktivity nabízí, ale žáci o nich nevědí, tudíž je pravidelně nevyužívají. Následuje Likertova škála, na které žáci volí, zda souhlasí nebo nesouhlasí s uvedenými tvrzeními ohledně volnočasových aktivit.

Žákům, kteří odpoví na otázku ohledně volnočasových aktivit ve škole záporně (škola aktivity nenabízí, nebo je žák nevyužívá, neví o nich), se zobrazí pouze zkrácená verze Likertovy škály s jinými otázkami, které se týkají především osobních preferencí – např. zda by žák tyto aktivity využíval, kdyby je měl k dispozici.

Dotazník pokračuje částí, která se zobrazí všem žákům po vyplnění Likertovy škály (jedné nebo druhé verze) – otázkami na užívání alkoholu nebo drog v posledních 30 dnech, kouření cigaret v posledních 30 dnech. Následuje otázka týkající se osobní zkušenosti s šikanou nebo kyberšikanou, která opět obsahuje názorné příklady takového jednání, pojem šikana v ní není přímo použit (např. na své současné škole jsem byl/a ponižován/a svými vrstevníky atd.). Pokud zde žák odpoví kladně, objeví se otevřená otázka zjišťující, o jaké konkrétní rizikové jednání šlo. Dále následuje binární otázka, zda si žák myslí, že by mu pomohla účast na nějaké společné volnočasové aktivitě. Pokud žák odpoví záporně, přesune se automaticky na otázku, zda zná někoho, kdo by byl obětí šikany ze strany vrstevníků (spolužáků). K této otázce se po zodpovězení všech předchozích dostane i žák, který předtím vyplňoval část týkající se osobní zkušenosti se šikanou nebo kyberšikanou. Při kladné odpovědi se opět zobrazí binární otázka ohledně názoru na volnočasové aktivity v případě šikany spolužáka.

Poslední část tvoří otázky na integrované spolužáky – pokud žák odpoví kladně na otázku, že se v jeho třídě nachází integrovaný žák (opět není v dotazníku použit tento konkrétní pojem, ale výčet příkladů těchto žáků), další binární otázka se týká toho, zda je tento žák vyloučený z kolektivu – v případě kladné odpovědi následuje znovu otázka na to, zda by mu mohla pomoci účast na volnočasových aktivitách. Pokud žák odpoví v kterékoliv otázce poslední části záporně, přesune se automaticky na konec dotazníku, kde najde poděkování a emailovou adresu, na kterou se může obrátit v případě, že má zájem o výsledky výzkumného šetření.

5.5.2 Dotazník pro pedagogické pracovníky

Dotazník pro pedagogické pracovníky je podstatně kratší. Úvodní text je totožný s textem pro žáky, jen u časového odhadu je uvedeno 10 minut. Dotazník obsahuje otevřenou otázku, na kterou zabere nějaký čas odpovědět. Průměrný čas vyplňování čítal 5 minut a 11 sekund. Je třeba podotknout, že se neobjevovaly příliš dlouhé otevřené odpovědi.

V první části najdeme opět ověřovací otázky – rozevírací seznam s průmyslovými školami v Královéhradeckém kraji, který eliminuje možnost, že by odpovídal někdo z jiné školy nebo z jiného kraje. Dále je zde otázka, kde můžou respondenti zaškrtnout více odpovědí – týká se toho, na jaké pozici ve škole dotyčný působí. Je běžné, že např. učitel odborných předmětů působí zároveň jako metodik prevence apod. Zároveň opět eliminujeme možnost, že bude na dotazník odpovídat sice zaměstnanec školy, který ale není pedagogickým pracovníkem. Následuje dotaz, zda škola, na které daný respondent působí, nabízí oborově zaměřené volnočasové aktivity, u kterých uvádíme stejné příklady jako v dotazníku pro žáky. Pedagogický pracovník zde může vybrat, že škola takové aktivity nabízí, nenabízí, nebo je možná nabízí, ale on o nich neví.

V případě, že respondent kladně odpoví na otázku ohledně volnočasových aktivit ve škole, otevře se mu další část dotazníku. Začíná dotazem, zda respondent ví o více než pěti, nebo méně než pěti takových aktivitách. Tato otázka je tu především z toho důvodu, aby mohla být srovnána s odpověďmi žáků ze stejné školy. Předpokládáme, že pedagogičtí pracovníci budou více informovaní o aktivitách, které škola nabízí. To, že se v tomto spoléháme na odpovědi pedagogických pracovníků, patří mezi nesporné limity práce. Následuje Likertova škála s otázkami, které směřují ke zjištění názoru pedagogických pracovníků na možnou souvislost mezi využíváním volnočasových aktivit a rizikovými jevy mezi žáky dané školy. Dále je zde prostor na prezentování osobní zkušenosti daného respondenta s tím, že žákovi ohroženému rizikovými jevy nějakým způsobem pomohlo využívání školních volnočasových aktivit. Jedná se o otevřenou otázku, ve které může respondent uvést, že žádnou takovou zkušenost nemá.

Těm, kteří odpoví na otázku ohledně existence oborově zaměřených volnočasových aktivit ve škole záporně, popř. těm, kteří odpověděli, že neví, zda se u nich takové aktivity provozují, se automaticky zobrazí Likertova škála s otázkami ohledně subjektivního pohledu na možnost využití těchto aktivit na jejich škole – zda by

takové aktivity rádi realizovali, zda realizaci brání nedostatek pracovníků, kteří by byli ochotní tento kroužek vést, zda si myslí, že by tyto aktivity pomohly v prevenci rizikových jevů atd. Otevřená otázka v tomto případě již nenásleduje.

Na konci dotazníku najdou i pedagogičtí pracovníci poděkování a emailovou adresu, na kterou se mohou obrátit v případě zájmu o výsledky výzkumného šetření.

5.6 Analýza a interpretace výsledků výzkumného šetření mezi žáky

Nyní interpretujeme a analyzujeme výsledky výzkumného šetření, které proběhlo formou dotazníku a které bylo provedeno mezi žáky středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji.

První dvě otázky se týkaly školy, do které žák dochází, a oboru studia, což byla čistě kontrolní otázka, která je pro výzkum nerelevantní. Analýza a interpretace výsledků začíná od třetí otázky v dotazníku.

Otázka č. 3: Nabízí vaše škola nějaké volnočasové aktivity, které by se odehrávaly v přímo ve škole a souvisely by s oborem vašeho studia? (např. kurzy programování, kroužek robotiky, mediální kroužek, filmový klub, kurzy ke zdokonalení stavebních dovedností atd.)?

- Možné odpovědi: Ano, nabízí a já je využívám; ano, nabízí, ale já je nevyžívám; ne, nenabízí; možná nabízí, ale já o nich nevím a nevyžívám je.

Cílem této otázky bylo zjistit, jaké povědomí mají žáci o nabídce volnočasových aktivit souvisejících s oborem jejich studia, které nabízí přímo škola. Všechny školy nabízejí alespoň jednu oborově zaměřenou volnočasovou aktivitu (dle dotazníku pro pedagogické pracovníky, kteří mají obecně větší povědomí o nabídce těchto aktivit), tudíž pokud žáci odpovídají, že škola takové aktivity nenabízí, pravděpodobně příliš nefunguje propagace aktivit ve školním prostředí, případně si žáci při vyplňování dotazníku neuvědomili, že mají podobnou aktivitu k dispozici. Bohužel nevíme, v jakém prostředí žáci dotazník vyplňovali a zda nebyli v časovém presu, ačkoliv odhadovaný čas vyplnění dotazníku byl značně nadhodnocen. Procentuální výsledky byly zaokrouhleny na celá čísla.

Tabulka č. 4: Povědomí žáků o oborově zaměřených volnočasových aktivitách na jejich škole

Možnosti	Celkem	Celkem (%)
Ano, nabízí a já je využívám.	48	21
Ano, nabízí, ale já je nevyžívám.	112	50
Ne, nenabízí.	23	10
Možná nabízí, ale já o nich nevím a nevyžívám je.	43	19

Z tabulky je patrné, že nejvíce respondentů (50 %) ví o tom, že volnočasové aktivity škola nabízí, ale nevyžívají je. Bylo by vhodné zamyslet se nad kvalitou nabízených volnočasových aktivit, školám bychom doporučili provést důkladné šetření mezi žáky a tím zjistit, jaký by mohl být důvod jejich nevyžívání. Dále, jak je zmíněno výše, by mohl být problém s propagací aktivit. Vhodné by bylo propagovat tyto aktivity na populárních sociálních sítích (Facebook, Instagram, TikTok). K mohutnější propagaci vybízí i fakt, že 19 % žáků si není jistých, zda škola nějaké takové aktivity vůbec nabízí. Vzhledem k tomu, že všechny školy tyto aktivity nabízejí, celkem 29 % žáků o nich v podstatě neví. Jen 21 % žáků nějaké oborově zaměřené volnočasové aktivity ve škole využívá.

Odpověď na třetí otázku (viz. Tabulka č. 3) byla určující pro to, jaké další otázky se žákovi ukázaly. Pokud žák potvrdil, že škola volnočasové aktivity nabízí a on je aktivně využívá, posunul se na otázku č. 4. Pokud žák odpověděl, že škola aktivity nabízí, ale on je nevyžívá, posunul se na otázku č. 7. Ve zbylých dvou možnostech pokračoval žák na otázku č. 6. Tyto otázky se žákovi zobrazily automaticky dle zadané odpovědi.

Otázka č. 4: O kolika takových oborově zaměřených volnočasových aktivitách víš?

- Možné odpovědi: Máme k dispozici více než 5 volnočasových aktivit týdně; máme k dispozici méně než 5 volnočasových aktivit týdně.

Tabulka č. 5: Počet oborově zaměřených volnočasových aktivit z pohledu žáka

Možnosti	Celkem	Celkem (%)
Více než 5 aktivit týdně.	4	8
Méně než 5 aktivit týdně.	44	92

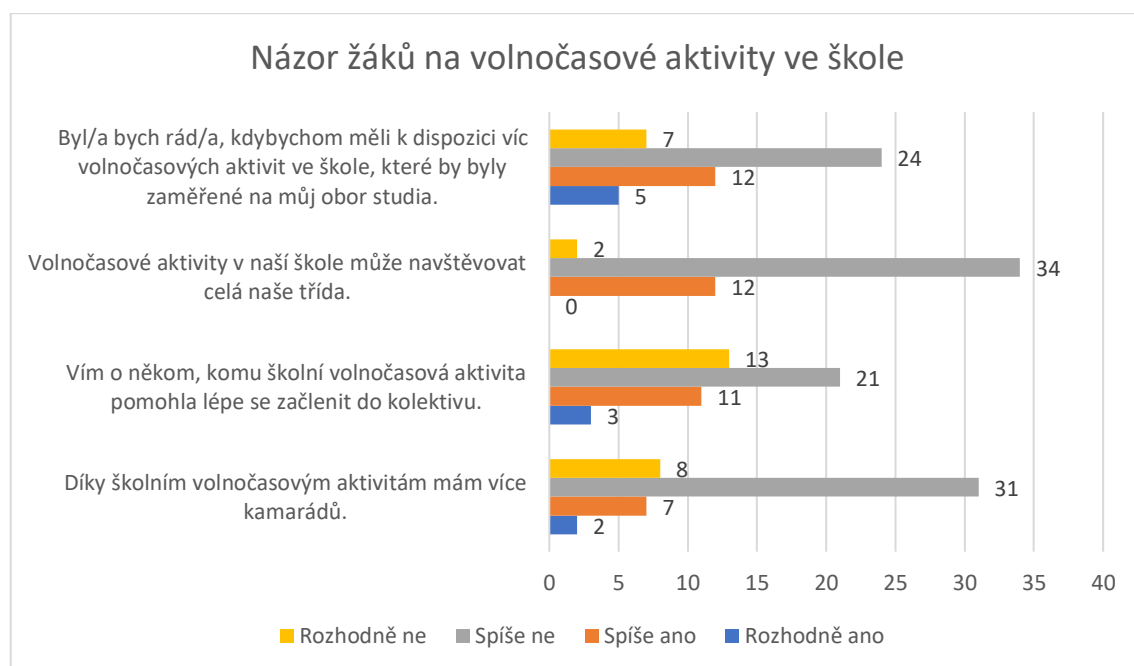
Naprostá většina žáků (92 %) je toho názoru, že mají k dispozici méně než 5 volnočasových aktivit ve škole týdně. Dle výsledků dotazníku pro pedagogické pracovníky (viz. kapitola 5.8) nabízejí některé školy skutečně více než 5 volnočasových aktivit týdně, což však v podstatě postrádá význam, když o nich ví jen 4 žáci (8 %).

Otázka č. 5: Označ, zda s uvedenými tvrzeními souhlasíš, nebo nesouhlasíš.

- Možné odpovědi: Likertova škála (rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne).

Tato otázka se opět objevila jen studentům, kteří využívají volnočasové aktivity, tudíž na ni odpovídalo 48 respondentů. Záměrně byla vynechána neutrální možnost (např. „nevím“), aby se respondent musel rozhodnout a aby neměl tendenci na všechny otázky odpovídat neutrálně.

Graf č. 1: Názor žáků na volnočasové aktivity ve škole



V první části grafu najdete odpovědi na otázku týkající se žákovských preferencí – ocenili by žáci více oborově zaměřených volnočasových aktivit na své škole? Rozhodně ano nebo spíše ano odpovědělo celkem 17 respondentů, což odpovídá 35 %. Tento výsledek můžeme interpretovat dvěma způsoby – první možností je, že studenti mají těchto aktivit subjektivně dostatek, tudíž necítí potřebu, aby vznikaly další podobné iniciativy. Druhou možností je, že studenti o oborově zaměřené aktivity nemají takový zájem, raději by využívali např. sportovní aktivity, jazykové kroužky a podobně. Na druhou stranu, 35 % respondentů by bylo ochotno využívat i nově vzniklé aktivity, tudíž se nejeví jako nesmyslné zakládat ve škole nové kroužky tohoto typu.

Následuje otázka, zda může aktivity navštěvovat celá třída. Na tuto otázku nikdo neodpověděl, že rozhodně může. Pouze 12 respondentů (25 %) si myslí, že možná ano, ale nikdo o tom není přesvědčený. Opět se nabízí víc možných vysvětlení – žáci mohou mít dojem, že se jich víc na danou aktivitu nevejde, aktivita má naplněnou kapacitu. Vysvětlením může být i jisté omezení při využívání prostor, kde se aktivita odehrává, protože může být pro daný počet žáků ve třídě moc malý. Žáci se také mohou domnívat, že někdo ze třídy nemůže aktivity využívat například z rodinných důvodů, z důvodu nedostatku času, práce při studiu a podobně. Negativní odpověď se tedy nemusí vztahovat pouze na omezení ze strany školy. Některé oborově zaměřené aktivity bývají „výběrové“, kdy je přístup na tuto aktivitu nabídnut pouze žákům s dobrými výsledky v příbuzném školním předmětu, tudíž žáci mohou mít pocit, že by někteří jejich spolužáci na kroužku neuspěli a z tohoto důvodu ho nemohou navštěvovat, popř. by jim to nebylo vyučujícím, který aktivitu vede, dovoleno. Z hlediska prevence rizikových jevů se jeví jako ideální, když se na takové aktivitě může podílet celá třída, jelikož je pak efektivnější zařazení preventivních prvků, skupina se dá snáze diagnostikovat. Je však legislativně nemožné účast na takových aktivitách nařídít, na většině škol zůstane účast třídy na aktivitě utopií. Výhodou kolektivů složených ze studentů z různých tříd může být možnost snazšího seznámení se (zejména například u žáků s odlišným mateřským jazykem).

Celkem 14 respondentů (29 %) odpovědělo kladně na otázku, zda znají někoho, komu volnočasová aktivita pomohla začlenit se lépe do kolektivu. Na první pohled se výsledek může jevit jako nízké číslo, je však třeba si uvědomit, že žáci v daném věku nemusejí vnímat potřeby svých vrstevníků a pokud takový žák nepatří do jejich sociální skupiny, v podstatě si ho nevšímají. Tento problém vyvstává především na velkých,

anonymních školách. Je zřejmé, že i žáci samotní vnímají volnočasovou aktivitu jako činnost, při které se někdo může lépe začlenit.

Poměrně málo respondentů (19 %) odpovědělo, že sami mají díky volnočasové aktivitě více kamarádů. Je možné, že si žáci ve chvíli, kdy vyplňovali dotazník, na některé své kamarády nevzpomněli, zároveň je také možné, že při oborově zaměřených volnočasových aktivitách nepanuje ve skupině přátelské prostředí a žáci nemají možnost se při nich seznámit.

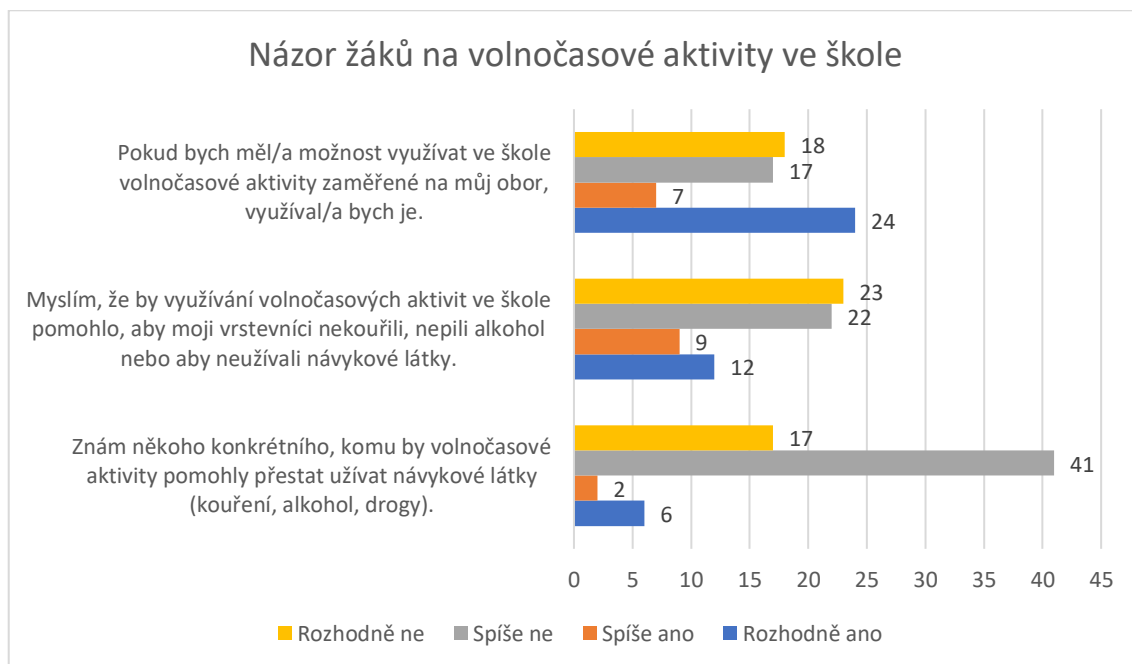
Po vyplnění odpovědí na tuto otázku je respondent přesměrován na otázku č. 7, otázka č. 6 je určena studentům, kteří si myslí, že škola volnočasové aktivity nenabízí, nebo o nich nevědí.

Otázka č. 6: Rozhodni, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá.

- Možné odpovědi: Likertova škála (rozhodně ano, spíše ano, rozhodně ne, spíše ne).

Na tuto otázku bylo přesměrováno celkem 66 respondentů. Opět byla záměrně vynechána neutrální možnost.

Graf č. 2: Názor žáků na volnočasové aktivity ve škole



Tuto otázku měli možnost zodpovědět pouze ti respondenti, kteří odpověděli, že škola žádné aktivity nenabízí, popř. že možná nabízí, ale nevědí o nich. Proto můžeme

shledat zajímavým výsledek první otázky v této Likertově škále, kdy 31 studentů (47 %) odpovědělo, že by využívali volnočasové aktivity, kdyby je měli k dispozici. Opět si můžeme potvrdit tvrzení, že propagace je v případě volnočasových aktivit důležitá a že za nezájmem o tyto aktivity může být pouhá neznalost potenciálních klientů služby.

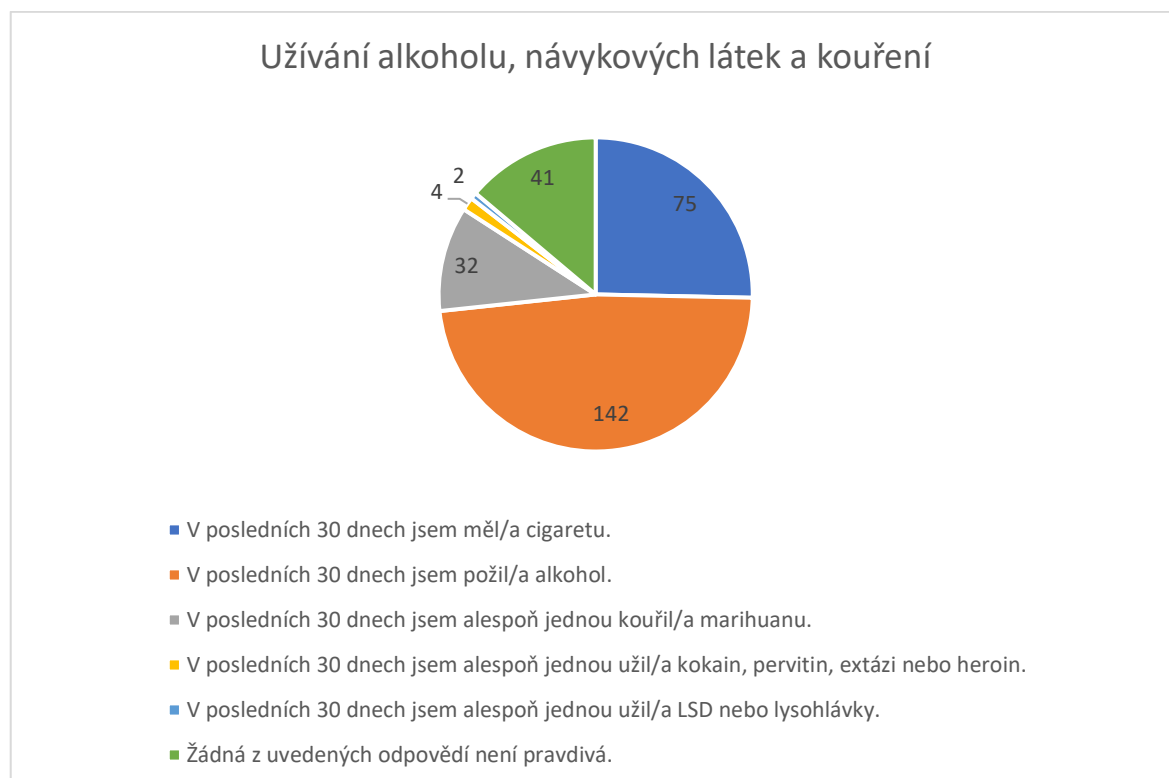
21 respondentů (32 %) uvedlo, že si myslí, že by vrstevníkům, kteří kouří, pijí alkohol nebo užívají drogy, pomohlo, kdyby využívali nějakou volnočasovou aktivitu. Tento počet je poměrně vysoký, přihlédneme-li k tomu, že jen 8 z nich (12 %) si myslí, že by volnočasové aktivity mohly pomoci někomu konkrétnímu, koho osobně znají. Možná jsou přesvědčení, že by konkrétní osoba ohrožená rizikovými jevy neměla zájem o využívání volnočasových aktivit, popř. si respondenti vzpomněli jen na takové osoby, které nestudují na dané škole.

Otázka č. 7: Označ tvrzení, která jsou pravdivá.

- Respondent může označit více odpovědí (viz. Graf č. 3).

Tato otázka se týkala zkušenosti s užíváním alkoholu, návykových látek a s kouřením v posledních 30 dnech. Objevila se všem respondentům (bez ohledu na předchozí odpovědi).

Graf č. 3: Užívání alkoholu, návykových látek a kouření



33 % respondentů (celkem 75) uvedlo, že v posledních 30 dnech mělo cigaretu. Tento údaj je ve srovnání s výzkumem, z něhož vychází třetí hypotéza, vyšší – studie ESPAD uvádí 29,9 %. Na středních průmyslových školách je tedy kouření skutečným problémem, který běžně řeší školská poradenská pracoviště (výchovný poradce, metodik prevence). V poslední době se navíc rozmohlo žvýkání nikotinových sáčků (např. značky Lyft), které mají žáci vložené v ústech a je velmi obtížné jejich užívání kontrolovat – zároveň však obsahují nikotin, který negativně ovlivňuje soustředění ve výuce. Pokud bychom připočítali i uživatele nikotinových sáčků, byl by pravděpodobně skutečný počet uživatelů nikotinu vyšší. Třetí hypotéza se tedy potvrdila, alespoň 25 % respondentů kouřilo v posledních 30 dnech cigaretu. Je však zajímavé, že se nepotvrdila naznačená klesající tendence, kterou ve svém výzkumu předpokládají Dolejš, Skopal a Suchá (2014). Vliv může mít i frustrace z období pandemie Covid-19 a současně probíhající válka na Ukrajině.

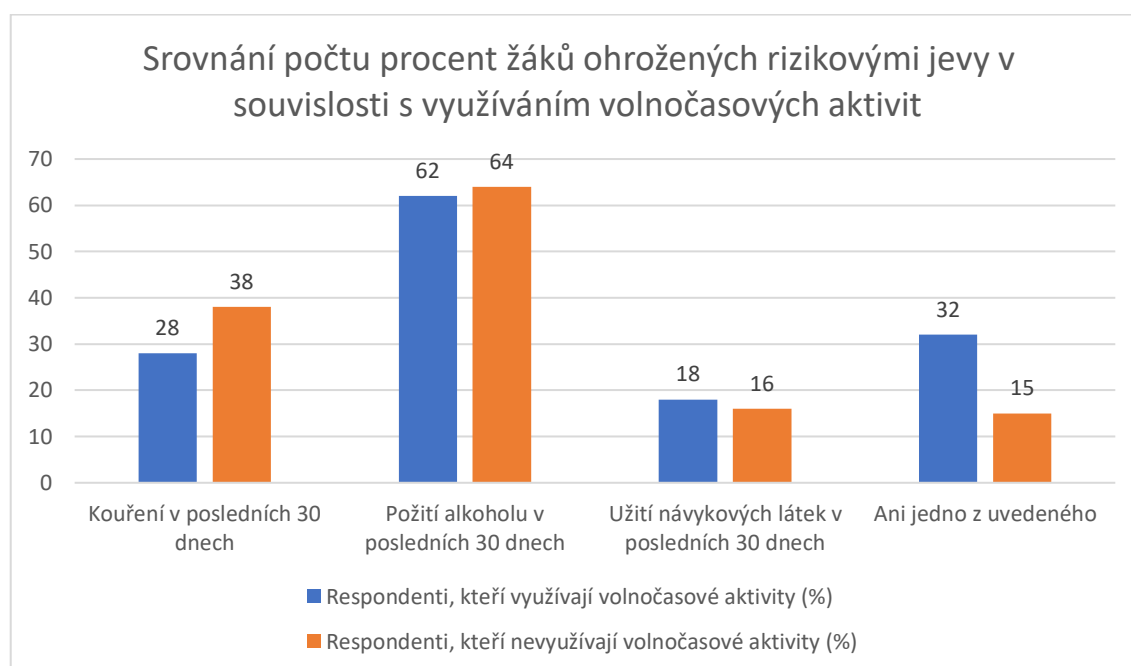
63 % studentů (celkem 142) uvedlo, že v posledních 30 dnech požilo alkohol. Údaj je o mnoho vyšší, než uvádí studie ESPAD, ze které vychází druhá hypotéza. Opět se jedná o problém, který průmyslové školy běžně řeší. Zde se navíc přidává nutnost řešit požití alkoholu u dětí ubytovaných na domově mládeže, pokud ním škola disponuje. Tento údaj potvrdil druhou hypotézu, tedy že alespoň 40 % respondentů požilo v posledních 30 dnech alkohol. Opět se však nepotvrdila klesající tendence jevu.

17 % studentů (celkem 38) uvedlo, že užilo v posledních 30 dnech návykové látky. Z toho 32 užilo marihuanu, 4 užili kokain, pervitin, extázi nebo heroin a 2 užili LSD nebo lysohlávký. Ačkoliv je 17 % poměrně alarmující číslo, jen necelá 3 procenta užila jinou drogu než marihuanu. Zde je patrné, že poměrně dobře fungují programy prevence a spolupráce některých škol s Policií ČR při tvorbě preventivních programů. Bylo by však vhodné více se zaměřit na užívání marihuany, což je, dle rozhovoru s metodičkou prevence, také problém, který se řeší často a řeší se ve spolupráci školy, rodiny a Policie ČR. Čtvrtá hypotéza, která předpokládá užívání návykových látek u více než 25 % respondentů, se nepotvrdila. Tento jev ve srovnání se studií ESPAD znatelně poklesl.

18 % respondentů (celkem 41) uvedlo, že pro ně neplatí žádné z uvedených tvrzení, z čehož můžeme vyvozovat, že v posledních 30 dnech nekouřili, nepili alkohol ani neužívali návykové látky.

V rámci cílů výzkumného šetření a ověřování hypotézy č. 6 je třeba ověřit, jak odpovídali ti respondenti, kteří se účastní volnočasových aktivit a zda je u nich patrný nižší výskyt rizikových jevů zkoumaných v této otázce (viz. Graf č. 4).

Graf č. 4: Srovnání počtu procent žáků ohrožených rizikovými jevy v souvislosti s využíváním volnočasových aktivit



Na Grafu č. 4 vidíme srovnání počtu procent žáků, kteří využívají volnočasové aktivity a jsou ohroženi rizikovými jevy a těch, kteří je nevyužívají a jsou jimi rovněž ohroženi. Údaje obsažené v grafu nám mohou sloužit k ověření hypotézy č. 7, která tvrdí, že žáci, kteří využívají volnočasové aktivity, jsou méně ohroženi rizikovými jevy než ti, kteří je nevyužívají.

U požití alkoholu v posledních 30 dnech a užití návykových látek v posledních 30 dnech jsou hodnoty téměř totožné, jedná se pouze o rozdíl v řádu jednotek. V případě užívání návykových látek je dokonce více případů takových studentů mezi těmi, kteří využívají volnočasové aktivity (odpověděli kladně na otázku č. 3). Rozdíl je však zanedbatelný.

Zajímavější výsledky v rámci výzkumného šetření přináší počty žáků, kteří v posledních 30 dnech kouřili. Hodnoty se zde liší o 10 %, kdy je skutečně nižší počet procent žáků, kteří kouří a docházejí na volnočasové aktivity. Hypotézu můžeme částečně potvrdit i pomocí posledních dvou sloupců v grafu – 32 % respondentů, kteří využívají volnočasové aktivity, v posledních 30 dnech nekouřilo, nepilo alkohol ani nezneužívalo

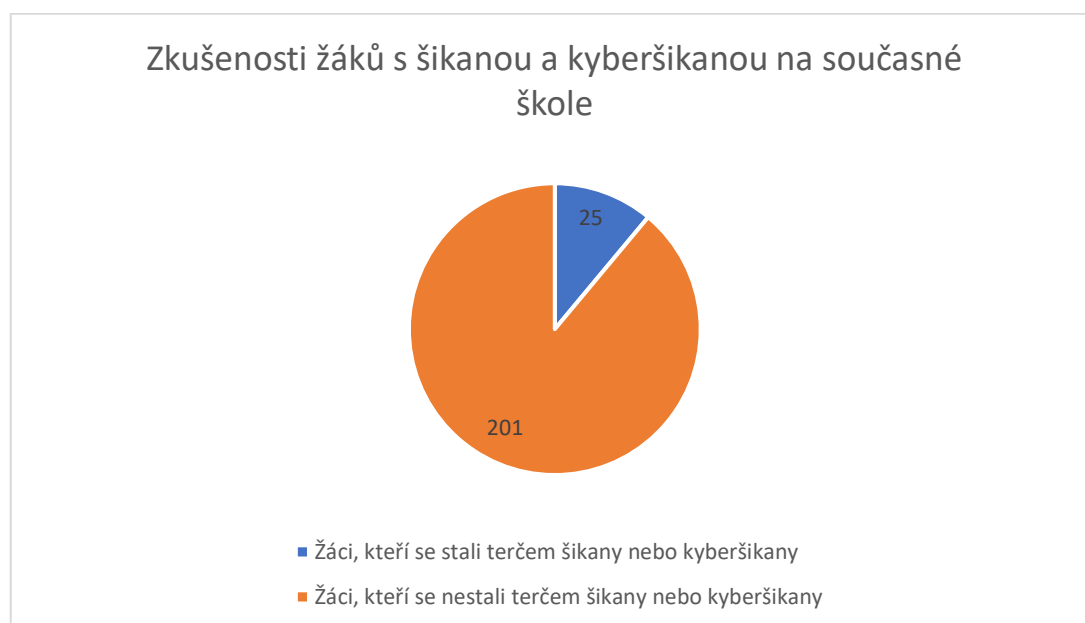
návykové látky. U ostatních se jedná o 15 %, což je o více než polovinu méně. Zde by mohla být patrná určitá souvislost. Hypotézu však ještě musíme potvrdit v části, která se týká šikany a kyberšikany, jež jsme zařadili rovněž mezi zkoumané rizikové jevy.

Otázka č. 8: Označ ANO, pokud se tě týká alespoň jeden z následujících bodů:

- Na své současné škole jsem byl/a ponižován/a svými vrstevníky,
 - byl/a jsem terčem posměchu a nadávek,
 - někdo z vrstevníků mi bezdůvodně fyzicky ublížil,
 - myslím, že jsem obětí šikany ze strany mých vrstevníků,
 - někdo zveřejnil na internetu mé nelichotivé fotografie,
 - někdo se na internetu vydával za mě s cílem mě zesměšnit nebo ponižít,
 - vím, že mě spolužáci pomlouvají na společném chatu, kam mě nepřidali,
 - byl/a jsem na internetu terčem posměchu ze strany svých spolužáků (např. jsem byl/a součástí memes, někdo napsal něco o mé osobě na různých anonymní přiznání atd.),
 - myslím, že jsem obětí kyberšikany.
- Možné odpovědi: ano, ne.

V případě kladné odpovědi se žákovi otevře část dotazníku týkající se šikany a kyberšikany. V případě záporné odpovědi přeskočí žák na otázku č. 11.

Graf č. 5: Zkušenosti žáků s šikanou a kyberšikanou na současné škole



Počet procent žáků, kteří se stali terčem šikany nebo kyberšikany na současné škole, je 11. Hypotéza č. 5 tvrdí, že má osobní zkušenost s šikanou nebo kyberšikanou 15 % žáků. Tato hypotéza se tedy zatím nepotvrdila, skutečný počet je nižší. Osobní zkušeností můžeme však nazvat i situaci, kdy respondent nebyl obětí takového jednání, ale byl jeho svědkem, popř. iniciátorem. Tomuto případu se věnujeme v další otázce, tudíž až po srovnání výsledků můžeme hypotézu potvrdit, nebo vyvrátit definitivně.

Opět musíme srovnat počet žáků ohrožených šikanou nebo kyberšikanou a zároveň docházejících na volnočasové aktivity a počet těch, kteří jsou rovněž ohroženi šikanou a kyberšikanou, ale na volnočasové aktivity ve škole nedocházejí.

Graf č. 6: Počet procent žáků ohrožených šikanou nebo kyberšikanou v souvislosti s využíváním volnočasových aktivit



Žáků, kteří využívají volnočasové aktivity a zároveň jsou ohroženi šikanou nebo kyberšikanou, je 6 z celkového počtu 48 – to znamená 13 % (zaokrouhlujeme-li na celá čísla). Žáků, kteří nevyžívají volnočasové aktivity a zároveň jsou ohroženi šikanou nebo kyberšikanou, je 19 z celkového počtu 178 – to znamená 11 %. V tomto případě se tedy hypotéza č. 7 nepotvrdila. Ačkoliv v řádu jednotek procent, druhý údaj je bezesporu nižší. Limitem by však mohl být počet respondentů ze skupiny využívající volnočasové aktivity, protože jich bylo víc než třikrát méně, tudíž výsledky mohou být tendenční. Graf č. 4 jasně ukázal, že ve dvou případech je souvislost mezi využíváním volnočasových aktivit a ohrožením rizikovými jevy (v případě kouření byl rozdíl 10 % a ještě patrnější

byl rozdíl mezi žáky, kteří v posledních 30 dnech neužívali alkohol, návykové látky ani nekouřili a využívali volnočasové aktivity a těmi, kteří tak nečinili).

Otázka č. 9: Napiš, v čem spočívalo chování vrstevníků, kvůli němuž jsi označil/a v předchozí otázce ANO.

Na tuto otázku bylo přesměrováno celkem 25 respondentů, kteří kladně odpověděli na předchozí otázku týkající se osobní zkušenosti se šikanou nebo kyberšikanou. Někteří odpovídat nechtěli, tak napsali do příslušné kolonky třeba jen pomlčku. Cílem otázky bylo především zjistit, zda mezi respondenty nebyl někdo, u koho se o šikanu nebo kyberšikanu nejednalo, ale pouze nepochopil předchozí otázku nebo chybně klasifikoval jednání spolužáků (nepředpokládá se odborná znalost pojmů šikana a kyberšikana, ani to, že by se žák zvládl sám diagnostikovat, zda je jejich obětí).

Prezentace výběru odpovědí:

- *Kyberšikana.*
- *Jsem ve škole lepší než oni, tak mě neustále trápili, nadávali mi a schovávali věci.*
- *Na Facebooku kolovala moje fotka, na které vypadám hrozně. Někdo vyříznul můj obličej a udělal spoustu dalších fotek, třeba dal můj obličej místo obličeje prasete a ostatní se mi smáli. Pak to dokonce někdo vytisknul a pověsil ve škole na nástěnku.*
- *Říkají mi, že jsem rejžožrout, protože jsem z Vietnamu. Často mě spolužáci uráží a když mi něco nejde, říkají, ať jdu prodávat do večerky.*
- *Fyzické násilí a ponižování.*
- *Říkají mi Kozak, protože mám pěšinku a vzadu se mi dělá trochu pleš. Jsem holka a opravdu mi to vadí. Křičí tak na mě třeba v jídelně nebo v plném autobusu, je to ponižující.*
- *Jednou jsem se zastal učitele, který vyhodil spolužáka z hodiny. Přišlo mi, že na to měl právo. Spolužáci mně od té doby říkali, že jsem vlezdoprdelka, že se od něj nechávám obšťoustávat a podobně. Nakonec si na mě spolužák počkal a prohodil mě skříňkou.*
- *Spolužáci si vymysleli pravidla, jako že mě nesmí nikdo zdravít, že mi mají schovávat věci a brát peníze a tak. Sepsali si to všechno na papír a pak to proti mně používali. Říkali mi špek a veřejně se mi vysmívali.*

- *Na internetu jsem objevila video, kde jsem natočená, jak sedím na židli a leze mi zadek. Nevím, kdo to tam dal a nikdo to nechtěl smazat. Škola to odmítla řešit, i když mamka chtěla, aby se to řešilo. Dlouho se mi pak smáli.*
- *Spolužák mě sexuálně obtěžoval a přede všemi ze třídy chtěl, abych ho orálně uspokojoval. Když jsem odmítla, zmlátili mě jeho kamarádi.*
- *Ve škole kolem mě udělali kruh a smáli se mi, že jsem cikán. Pak do mě všichni kopali a říkali mi „černá hubo“.*

Odpovědi byly ponechány v původní podobě, byla provedena pouze jazyková korektura. Častěji se objevoval popis šikany než kyberšikany, vysvětlením může být to, že spoustu urážlivých obrázků a videí oběti ani nenajdou, jelikož jsou sociálně vyloučení a nejsou přidáni do společných skupin. Ve škole se jim kvůli tomu ostatní smějí a oni vlastně ani nemusí vědět, proč tomu tak je. Některé popisované události jsou produktem extrémní agresivity.

Otázka č. 10: Myslíš, že by společná účast na volnočasové aktivitě ve škole (např. kroužek zaměřený na tvorbu filmu, programování, robotiku, kreativní činnost související s oborem studia apod.) pomohla tomu, abys měl/a se spolužáky lepší vztahy?

Tato otázka se opět objevila pouze 25 respondentům, kteří se cítili být šikanováni nebo kyberšikanováni. Otázka je trochu nešťastně postavená, jelikož 13 z nich již volnočasové aktivity ve škole využívá. Jedná se však o „společnou účast na volnočasové aktivitě“, což je bráno jako účast celé třídy, popř. společně s agresory.

Graf č. 7: Společná účast na volnočasových aktivitách jako pomoc při šikaně a kyberšikaně z pohledu žáků

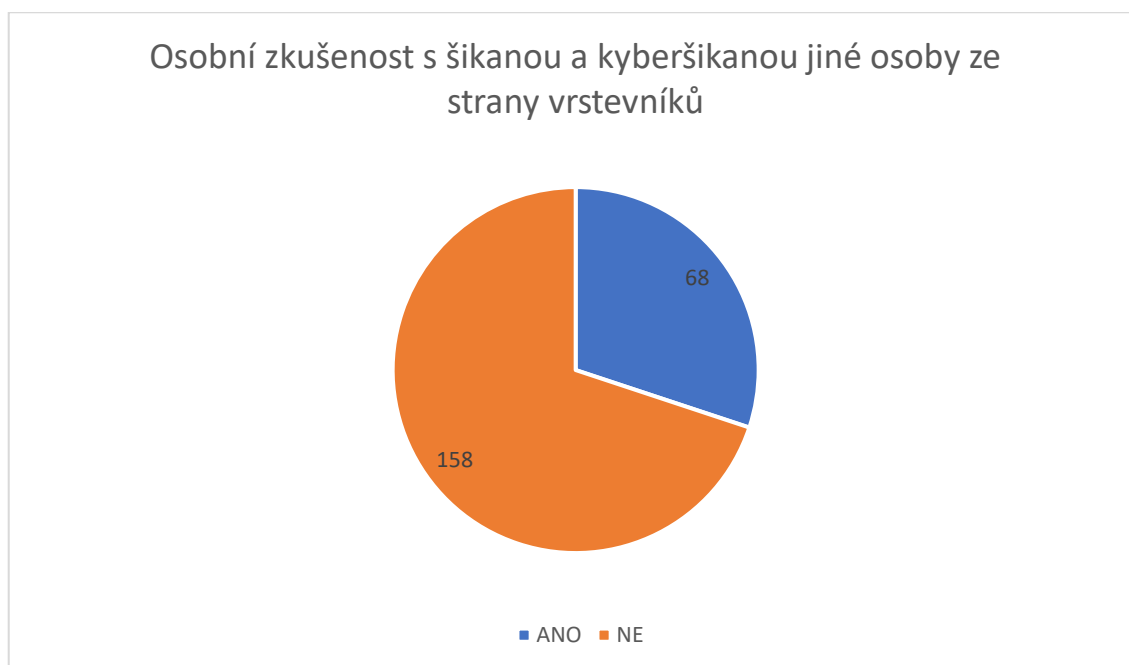


67 % studentů, kteří se cítí být šikanováni nebo kyberšikanováni, si myslí, že by jim pomohla společná účast na oborově zaměřené volnočasové aktivitě. Jedná se o poměrně vysoké číslo, uvážíme-li, že 13 z nich se již takových aktivit účastní. Žáci vnímají tyto aktivity jako smysluplné. Někteří pravděpodobně označili ANO, ačkoliv jim zatím volnočasové aktivity, na které docházejí, nijak nepomohli, protože na ně například nemusí chodit samotní agresori. Sami však vnímají takové aktivity jako příležitost, při které se mohou seznámit s jinými žáky, kteří nejsou z jejich třídy, tudíž vybudovat své sociální postavení mezi lidmi, se kterými nemají problémy a cítí se s nimi bezpečně, navíc mají společný zájem ve formě oborové aktivity.

Otázka č. 11: Znáš osobně někoho, kdo by byl obětí šikany ze strany vrstevníků (spolužáků) - např. by byl zesměšňován, ponižován, fyzicky napadán, byl by vyloučen z kolektivu? Znáš osobně někoho, kdo zažil na tvé současné škole jakoukoliv formu kyberšikany - např. zesměšňování na sociálních sítích, zveřejňování nevhodných fotografií, ponižování na společném chatu apod.?

Tato otázka se zobrazila všem respondentům, tudíž vycházíme z 226 odpovědí (ano, ne).

Graf č. 8: Osobní zkušenost s šikanou a kyberšikanou jiné osoby ze strany vrstevníků



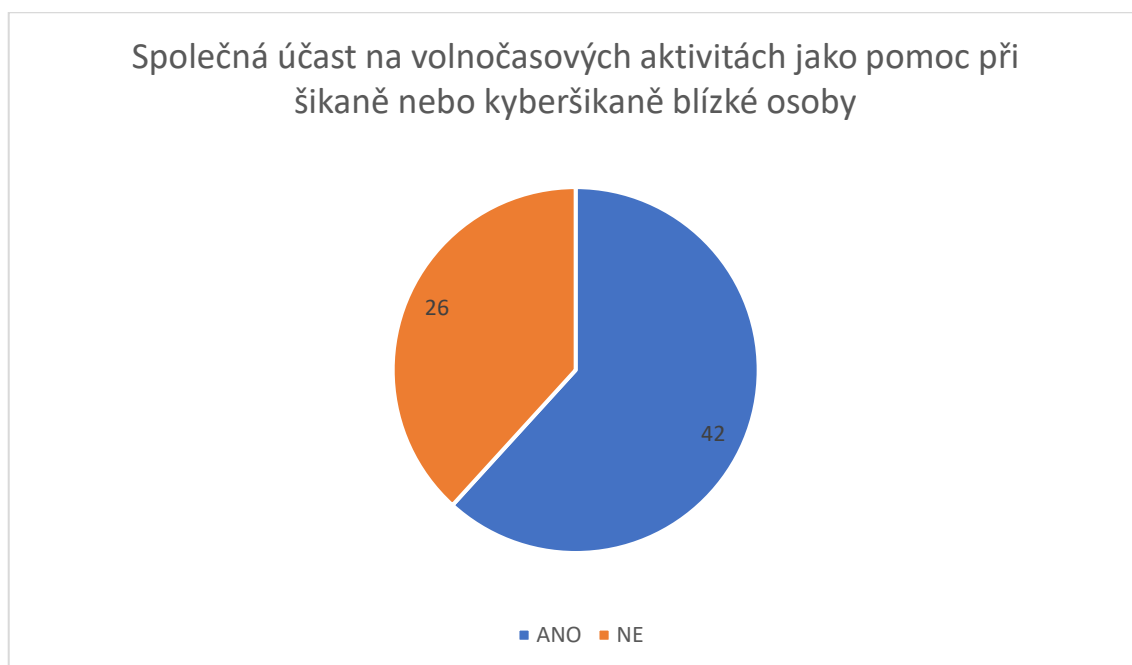
68 dotazovaných (30 %) uvedlo, že mají zkušenost s šikanou a kyberšikanou jiné osoby ze strany vrstevníků. Tento údaj může být zkreslený, protože pokud se šikana nebo kyberšikana objevila ve školní třídě a ta třída následně odpovídala, všichni tam znali někoho, kdo je nebo byl šikanován vrstevníky. Zároveň ti, kteří byli sami šikanováni, zde mohli odpovědět záporně, pokud už neznají nikoho dalšího s tímto problémem.

Hypotéza číslo 5 tvrdí, že alespoň 15 % studentů středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji má zkušenost se šikanou nebo kyberšikanou. Tuto hypotézu musíme vyvrátit. Šikana se týkala pouze 11 % respondentů, kteří uvedli, že se sami cítí být šikanováni nebo kyberšikanováni. 30 % z celkového počtu respondentů má osobní zkušenost se šikanou takovou, že sice sami nejsou její obětí, ale znají někoho, kdo takovou obětí je. Ani toto číslo tedy hypotéze neodpovídá, je značně vyšší.

Otázka č. 12: Myslíš, že by dotyčnému člověku pomohlo účastnit se pravidelně volnočasové aktivity ve tvé škole, kde by mohl nejen blíž poznávat spolužáky ze třídy, ale také by tam měl kontakt s ostatními lidmi ze školy?

Tato otázka se opět zobrazila pouze těm studentům, kteří v předcházející otázce odpověděli kladně. Celkový počet respondentů na tuto otázku je tedy 68. Cílem otázky bylo zjistit, jaký subjektivní postoj mají dotazovaní k možné souvislosti volnočasových aktivit a prevence rizikových jevů.

Graf č. 9: Společná účast na volnočasových aktivitách jako pomoc při šikaně nebo kyberšikaně blízké osoby



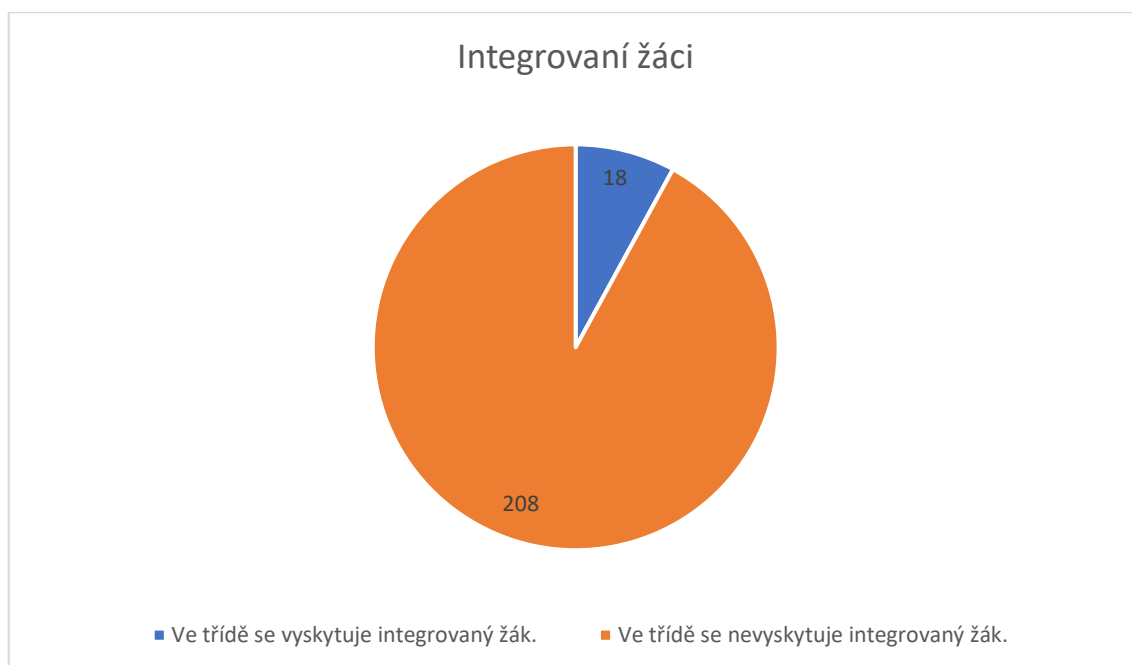
42 respondentů (62 %) odpovědělo kladně na otázku, zda by osobě dotčené šikanou nebo kyberšikanou pomohla společná účast na volnočasových aktivitách ve škole. Jedná se o nadpoloviční většinu. Většina studentů si tedy skutečně myslí, že by volnočasové aktivity ve škole mohly pomoci při prevenci rizikových jevů (zde tedy šikany a kyberšikany).

Otázka č. 13: Označ ANO, pokud máš ve třídě žáka, který:

- Pochází z ciziny a nemluví dobře česky,
- je na vozíčku,
- je zrakově nebo sluchově výrazně postižený (např. nosí brýle, ale stejně dobře nevidí, používá naslouchátko apod.).

Tato otázka se zaměřuje na šikanu a kyberšikanu integrovaných žáků, kde v hypotéze č. 6 předpokládáme, že takový žák bude více ohrožen šikanou nebo kyberšikanou než jeho spolužáci. Otázka se zobrazila celému souboru 226 respondentů. Pokud na ni žák odpověděl záporně, byl přesměrován na konec dotazníku. Pokud odpověděl kladně, následovaly poslední dvě otázky týkající se integrovaných žáků.

Graf č. 10: Výskyt integrovaných žáků na středních průmyslových školách v Královéhradeckém kraji



Na tuto otázku odpovědělo kladně pouze 18 respondentů, což je 8 % z celkového výzkumného souboru. Je možné, že skutečně takoví žáci na našich středních průmyslových školách nejsou, je ale také možné, že se tak dobře začlenili (integrovali) mezi své spolužáky, že je spolužáci jako integrované nevnímají. Velké množství škol zároveň nedisponuje bezbariérovým přístupem, tudíž se na nich nemohou učit vozíčkáři. 18 respondentů odpovídá jedné školní třídě, ve které se takový žák vyskytuje – konkrétně se jedná o odpovědi ze střední průmyslové školy z Hronova, jedna kladná odpověď pak přišla ze střední průmyslové školy v Novém Městě nad Metují. Vzhledem k celkovému počtu se však přikláníme k názoru, že ne všichni studenti, kteří mají ve třídě integrovaného žáka, odpověděli kladně (celkem odpovídalo z hronovské školy 21 žáků, ale dotazník neumožňuje zjistit, zda byli všichni z jedné třídy). Může to být i tím, že se otázka nachází na konci dotazníku a studenti věděli, že v případě kladné odpovědi budou nuceni vyplňovat ještě další dvě otázky, kdežto někteří jejich spolužáci už mají hotovo, protože odpověděli záporně.

Otázka č. 14: Je spolužák, na kterého jsi myslel/a u předchozího cvičení (a kvůli kterému jsi označil/a ANO), dle tvého názoru vyčleněný z kolektivu? (nemá tolik přátel jako ostatní, nezapojuje se do třídních akcí, není ve společném chatu, nikdo si ho nechce vybrat do skupiny na projekt,...)

Tato otázka má za cíl zjistit, nakolik jsou integrovaní žáci obětí šikany nebo kyberšikany, nakolik jsou vyčlenění z kolektivu. Na otázku odpovídalo 18 respondentů, kteří odpověděli kladně na předchozí otázku.

Graf č. 11: Vyčlenění integrovaného žáka z kolektivu



Odpovědi na tuto otázku jsou naprosto jednoznačné – dle respondentů není integrovaný žák vyčleněn z kolektivu. Všechny 18 žáků odpovědělo na otázku záporně. Výsledky mohou být tendenční, protože výzkumný soubor je u této otázce malý, pravděpodobně se jedná o jednu třídu.

Hypotéza č. 6 tvrdí, že ve třídách s integrovanými žáky se vyskytuje více lidí, kteří mají zkušenost se šikanou nebo kyberšikanou. Tuto hypotézu jsme vyvrátili. Integrovaní žáci nejsou dle výsledků výzkumného šetření většími oběťmi šikany než ostatní.

Otázka č. 15: Myslíš, že by mu pomohlo se účastnit volnočasové aktivity ve škole, kde by měl možnost potkat se nejen se svými spolužáky, ale i s ostatními vrstevníky z vaší školy?

Tato otázka by se objevila žákům, kteří odpověděli kladně na předchozí otázku. Nikdo z nich však kladně neodpověděl, tudíž k této otázce nikdo nedošel a zůstala bez odpovědi.

5.7 Analýza a interpretace výsledků výzkumného šetření mezi pedagogickými pracovníky

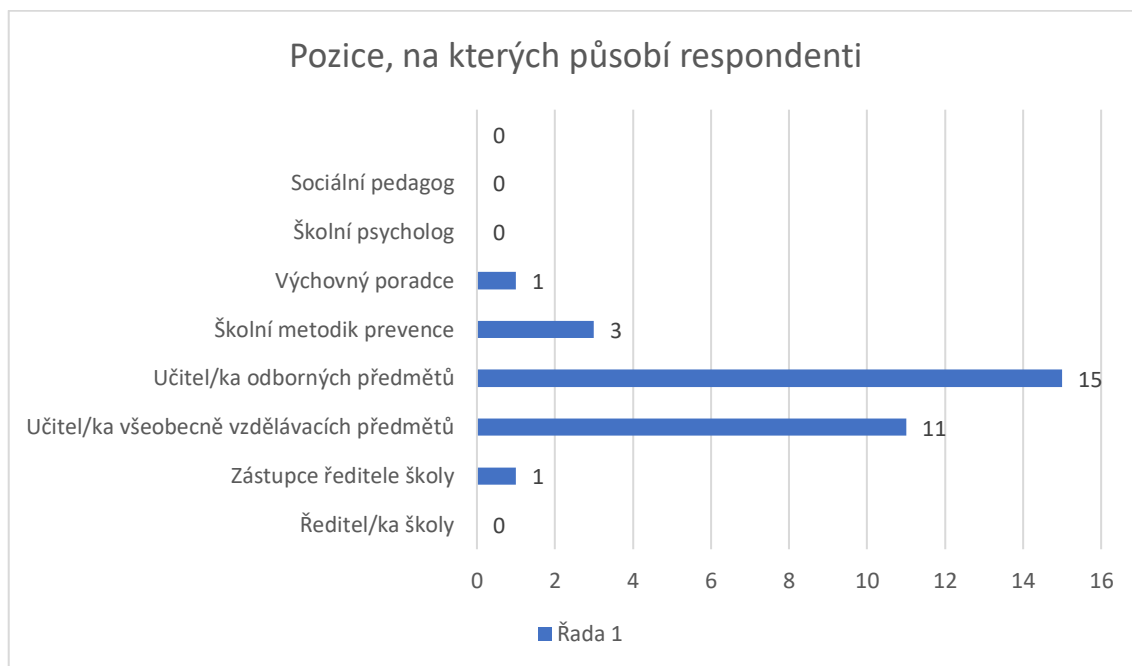
Výzkumného šetření ve stejných deseti průmyslových školách v Královéhradeckém kraji se zúčastnilo celkem 24 pedagogů. Školy byly požádány o účast alespoň 3 pedagogů, bohužel se však někteří odmítli zapojit. Hlavním důvodem byla velká administrativní zátěž, kvůli které nemají pedagogičtí pracovníci čas na vyplňování dotazníků. Dotazník pro pedagogické pracovníky obsahoval pouze 7 otázek, přičemž první z nich se opět týkala školy, na které dotyčný působí, tudíž byla pro výzkumné šetření nerelevantní. Šlo pouze o ověření, zda se jedná o pracovníka, který působí na zkoumaných školách.

Cílem této části výzkumného šetření bylo potvrdit nebo vyvrátit poslední hypotézu – ta tvrdí, že pedagogové jsou toho názoru, že volnočasové aktivity ve školním prostředí mohou snížit počet žáků ohrožených rizikovými jevy. Zároveň chceme potvrdit nebo vyvrátit první hypotézu, která se týká množství nabízených volnočasových aktivit, kdy předpokládáme, že pedagogové jsou lépe o takových aktivitách informováni (i naše předchozí šetření ukázalo, že problém může být v propagaci, protože na některých školách studenti o volnočasových aktivitách vůbec nevědí). Dalším cílem je přinést pohled pedagogických pracovníků a metodiků prevence na stav využívání volnočasových aktivit na jejich škole a na souvislost mezi využíváním těchto aktivit a výskytem rizikových jevů. Tato část je následně podložena ještě kvalitativním rozhovorem s metodičkou prevence na střední průmyslové škole v Dobrušce.

Otázka č. 2: Označte, na jaké pozici ve škole působíte.

U této otázky se dalo označit více odpovědí, protože je běžné, že např. učitel odborných předmětů působí zároveň jako výchovný poradce nebo metodik prevence. Dokonce i ředitel školy může být učitelem odborného předmětu. Otázka má jednak selektivní charakter (respondent si nemusí být jistý, zda je pedagogickým pracovníkem, dotazník se dostane např. k pracovníci ve školní jídelně), jednak nám pomůže vytřídit odpovědi metodiků prevence od ostatních odpovědí, protože právě na názor metodiků prevence se odkazujeme v anotaci práce.

Graf č. 12: Pozice, na kterých působí respondenti z řad pedagogických pracovníků



Z grafu je patrné, že celkový součet učitelů odborných a všeobecně vzdělávacích předmětů je vyšší než 24 (celkový počet respondentů). Je to tím, že učitel všeobecně vzdělávacích předmětů může učit částečně i odborné předměty a naopak. Toto vlastně jen dokazuje naše předchozí tvrzení, že na středních průmyslových školách se dlouhodobě potýkají s nedostatkem pedagogů, zvláště pak právě s nedostatkem učitelů odborných předmětů. Příkladem z praxe může být pedagožka z Dobrušky, která je učitelkou všeobecně vzdělávacích předmětů (občanská výchova, dějepis), ale pro doplnění úvazku a z důvodu nedostatku kompetentních pracovníků učí také informační technologie.

Dotazník vyplnili 3 metodici prevence, tudíž můžeme přinést jejich pohled na danou problematiku. Dále se šetření účastnil 1 výchovný poradce. Sociální pedagog nebo školní psycholog se šetření nezúčastnil, důvodem je absence těchto pozic na středních průmyslových školách (jak jsme již zmínili, často je to z důvodu obtížného financování). Dotazník vyplnil také jeden zástupce ředitele školy, nezúčastnil se žádný ředitel (důvodem může být opět velká administrativní zátěž a snaha delegovat nedůležité povinnosti na podřízené).

Otázka č. 3: Nabízí vaše škola nějaké volnočasové aktivity, které by se odehrávaly v přímo ve škole a souvisely by s oborem vašeho studia? (např. kurzy programování, kroužek robotiky, mediální kroužek, filmový klub, kurzy ke zdokonalení stavebních dovedností atd.)

Graf č. 13: Nabídka oborově zaměřených volnočasových aktivit ve škole

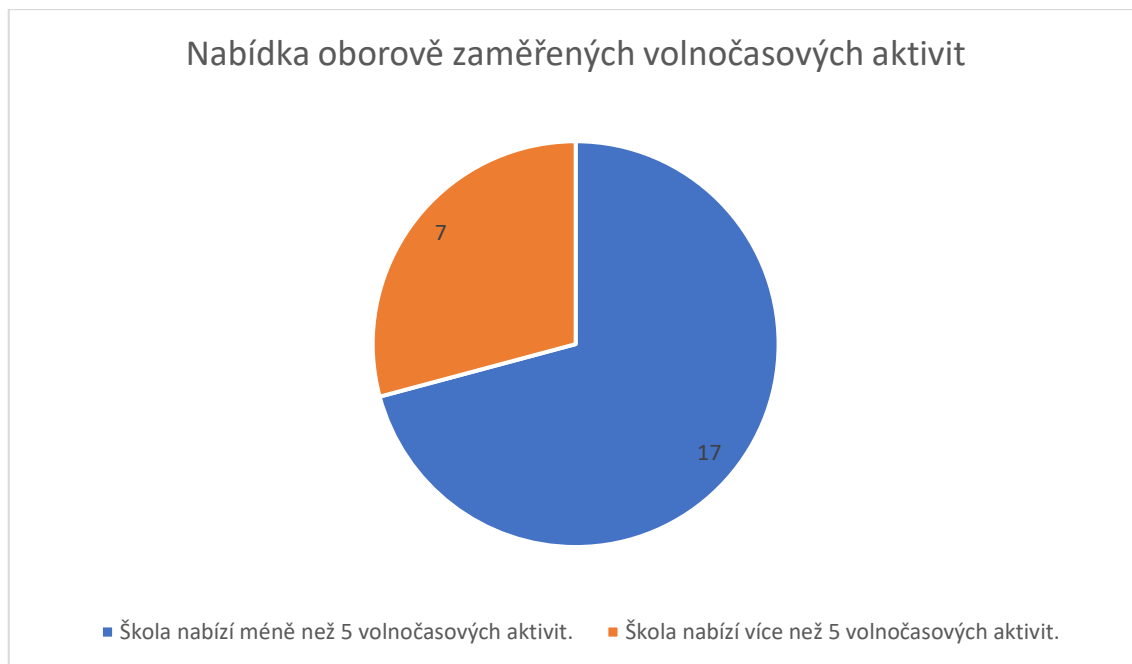


Dotazník pro pedagogické pracovníky jasně potvrdil, že žáci, kteří tvrdili, že jejich škola žádné volnočasové aktivity nenabízí, byli nekvalitně informováni o možnostech, jaké mají v rámci studia. Všechny školy nabízejí nějaké oborově zaměřené volnočasové aktivity.

Otázka č. 4: O kolika takových oborově zaměřených volnočasových aktivitách víte?

U této otázky jsme se, stejně jako studentů, ptali, zda škola nabízí méně než 5, nebo více než 5 oborově zaměřených volnočasových aktivit. Tento počet byl zvolen s ohledem na počet dní v týdnu, tudíž zda je škola schopná každý den nabídnout alespoň jednu takovou aktivitu. Opět předpokládáme, že pedagogičtí pracovníci mají lepší povědomí o nabídce těchto aktivit na jednotlivých školách.

Graf č. 14: Nabídka oborově zaměřených volnočasových aktivit



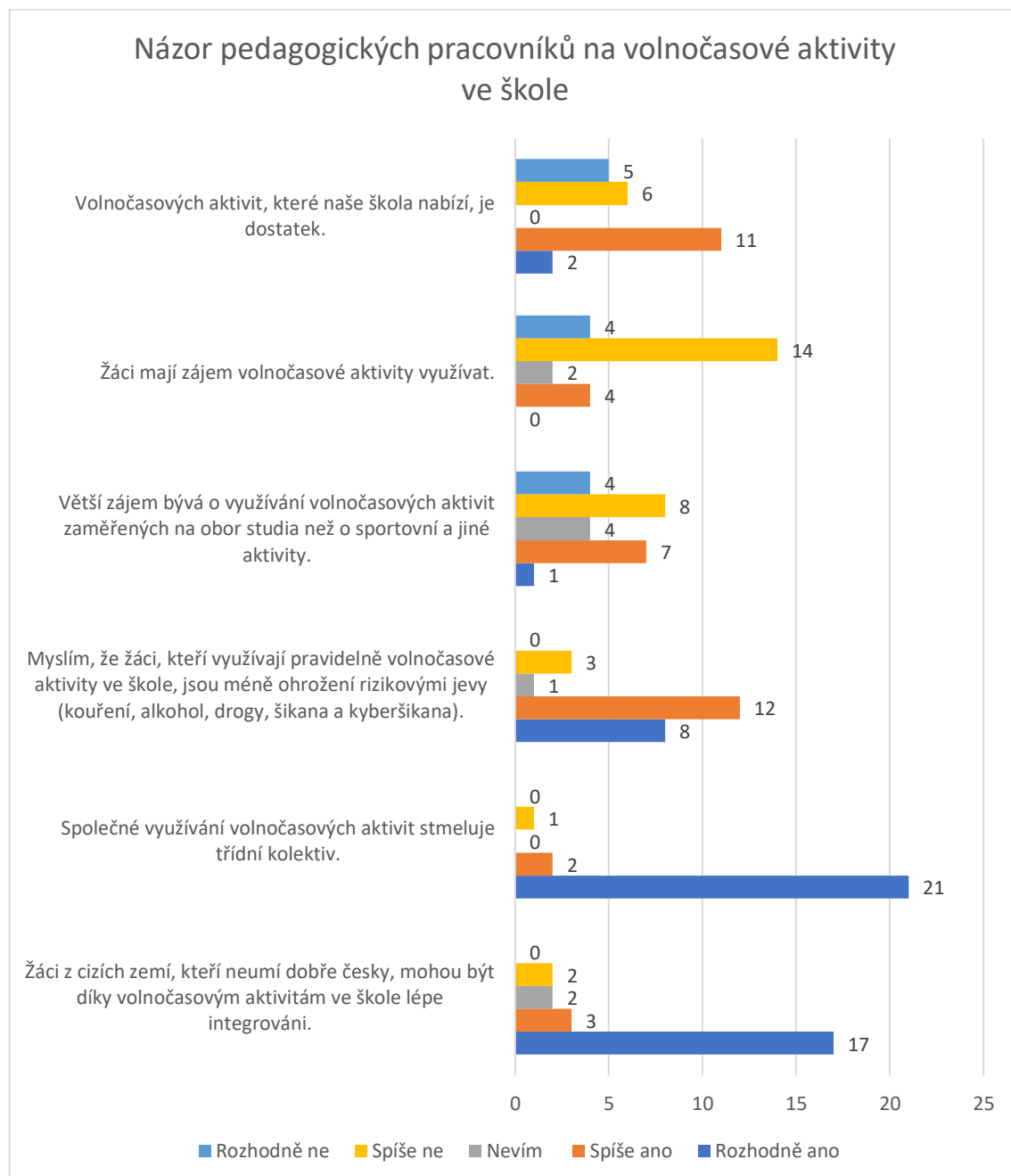
Jen 7 respondentů (29 %) uvedlo, že škola nabízí více než 5 oborově zaměřených volnočasových aktivit, tudíž může nabídnout alespoň jednu aktivitu denně. 17 z nich (71 %) uvádí, že v nabídce je méně než 5 takových aktivit. Hypotéza č. 1, která tvrdí, že střední průmyslové školy v Královéhradeckém kraji nabízejí jen malé množství takových aktivit, se potvrdila. Na vině bude, jak jsme již zmínili, pravděpodobně nedostatek pedagogických pracovníků a obtížné financování. Některé školy mohou mít problém s využitím prostor, někde mohou prostory úplně chybět. Je to však málo pravděpodobné, protože volnočasové aktivity se konají v době, kdy neprobíhá vyučování (v odpoledních hodinách), tudíž by s prostorem problém být nemusel. Do některých prostor, např. odborných učeben, však mají přístup jen určití lidé, kteří nemusejí být ochotní vést aktivitu a zároveň nemohou poskytnout přístup třetí osobě. Často se jedná o učebny s moderním vybavením.

Otázka č. 5: Označte, zda s uvedenými tvrzeními souhlasíte, nebo nesouhlasíte.

Tato otázka byla položena za účelem zjistit názory pedagogických pracovníků na souvislost oborově zaměřených aktivit a prevence rizikových jevů na středních průmyslových školách. Velké množství otevřených odpovědí by mohlo pracovníky

odradit, tudíž byla zvolena forma Likertovy škály. Na rozdíl od dotazníku pro studenty zde byla ponechána možnost „nevím“.

Graf č. 15: Názor pedagogických pracovníků na volnočasové aktivity ve škole



V první části Likertovy části jsme se ptali na názor ohledně počtu volnočasových aktivit, které škola nabízí. 11 respondentů odpovědělo záporně na otázku, zda si myslí, že škola nabízí těchto aktivit dostatek. 13 jich odpovědělo kladně. Pedagogové se dělí na dvě početně podobné skupiny. 71 % pedagogů přitom uvádí, že škola nabízí méně než 5

volnočasových aktivit. 17 % z nich je s nabídkou i tak spokojeno, méně než 5 volnočasových aktivit jim přijde jako dostatečný počet.

75 % respondentů odpovědělo záporně na otázku, zda mají žáci zájem volnočasové aktivity využívat. Pedagogové se většinou domnívají, že žáci nemají zájem využívat volnočasové aktivity. Možná proto mohli někteří z nich u předcházející otázky označit, že si myslí, že je aktivit dostatek. Aktivity nejsou pravděpodobně dostatečně využívány žáky. Na druhou stranu, z žakovského dotazníku vyplynulo, že mají zájem aktivity využívat, spíše o nich nevědí (někteří si mysleli, že škola aktivity vůbec nenabízí). Opět by mohl být problém v komunikaci školy s žáky, kdy dotyční nemusí být dostatečně informováni o možnostech, které škola ve volném čase nabízí. Tyto aktivity totiž nebývají součástí rozvrhu žáka (ačkoliv v některých případech mohou být).

33 % respondentů si myslí, že žáci mají větší zájem o jiné než oborově zaměřené volnočasové aktivity. Na tuto otázku odpovědělo poměrně dost lidí neutrálně („nevím“) – jednalo se o téměř 17 % z nich. 50 % respondentů však odpovědělo záporně, tudíž si myslí, že žáci mají zájem více o oborově zaměřené aktivity. Tento výsledek může být oporou pro zakládání oborově zaměřených aktivit na průmyslových školách.

Názor pedagogů na využívání volnočasových aktivit jako na prevenci rizikových jevů vyplyne z další části Likertovy škály, kdy celých 83 % pedagogů vyjádřilo kladný postoj k otázce, zda si myslí, že žáci využívající volnočasové aktivity jsou méně ohroženi rizikovými jevy (konkrétně kouřením, alkoholem a užíváním návykových látek). Žádný ze zbývajících respondentů neodpověděl „rozhodně ne“, jeden z nich odpověděl neutrálně. Stejný počet pedagogů (20, celkem 83 %) je toho názoru, že díky volnočasovým aktivitám je možné lépe žáka integrovat. Dva odpověděli neutrálně. Ještě jednoznačnější je postoj pedagogů k volnočasovým aktivitám jako k možnosti stmelení třídního kolektivu – že je vhodné využití volnočasových aktivit při stmelování kolektivu si myslí 23 z nich, což je 96 %. Pouze jeden z nich odpověděl záporně. Hypotéza č. 8 se tímto potvrdila. Pedagogové jsou jednoznačně toho názoru, že volnočasové aktivity mohou snížit počet žáků ohrožených rizikovými jevy. Tuto hypotézu následně potvrdíme i kvalitativní částí výzkumu – rozhovorem s metodičkou prevence.

Otázka č. 6: Máte osobní zkušenost s tím, že žák, který byl ohrožen rizikovými jevy (alkohol, drogy, kouření), začal využívat volnočasové aktivity ve škole a změnil své chování? Popř. máte zkušenost s tím, že volnočasové aktivity pomohly šikanovanému nebo integrovanému žákovi začlenit se lépe do kolektivu?

Tato otázka byla koncipována jako otevřená, jelikož v rámci výzkumného šetření bylo vhodné přinést i osobnější vhled pedagogů do problematiky, který se nemůže projevit při vyplňování uzavřených otázek. Zároveň jsme zmapovali osobní zkušenost pedagogů s využitím volnočasových aktivit za účelem prevence rizikových jevů, čímž jsme mohli potvrdit nebo vyvrátit prospěšnost volnočasových aktivit na konkrétních příkladech z praxe.

Prezentace výběru odpovědí:

- *Ano, v případě žáka vyčleňovaného z kolektivu, podařilo se ho částečně začlenit mezi skupinu spolužáků se stejnými volnočasovými aktivitami.*
- *Nemám, ale momentálně jeden žák, který vykazuje známky problematického chování, se začal zajímat (zcela dobrovolně) o možnost se volnočasových aktivit účastnit, takže vedeme dialog o tom, v čem by mohl vynikat.*
- *Rizikové jevy - nemám. Se začleněním ano.*
- *Mám zkušenost s integrováním žáka se silnou dyslexií a dysgrafií, kterému se ostatní často posmívali, pomocí kroužku – dotyčný na stavební škole byl velmi šikovný při práci „rukama“ a při mimoškolní aktivitě, která se týkala stavebních prací, si ho ostatní začali vážit pro jeho šikovnost.*
- *Mám žáka, který kouřil marihuanu, chodil za školu, částečně kvůli špatnému rodinnému prostředí. Od doby, co dochází na kroužek fotografování, se změnil, začal fotit ve volném čase, šetří na foťák, má motivaci a prakticky ve škole nechybí, protože by chtěl pokračovat na vysokou školu.*
- *Z pozice výchovné poradkyně doporučuji rodičům rizikových žáků přihlásit je na nějaký náš kroužek, kde by se poznali s jinými lidmi.*
- *Klukovi s Aspergerovým syndromem se povedlo začlenit do kolektivu na kroužku robotiky. Automaticky ho pak začali přijímat mezi sebe a chránit před poznámkami ostatních.*

- *Takové děti se musí k účasti na aktivitách téměř výhradně nutit, ale mám zkušenost, že jim to pomůže nabrat nový směr a poznat nové lidi. Někomu to opravdu může pomoci s integrací.*
- *Ukrajinské děti u nás hojně studují, ale máme tu i Vietnamce a pár německých studentů. Cizinci mají ve zvyku účastnit se kroužků, hodně jim to pomáhá naučit se česky a zapadnout.*

Někteří pedagogičtí pracovníci na tuto otázku neodpověděli, nebo nemají zkušenost, na základě které by mohli odpovědět. Odpovědělo celkem 9 respondentů, což je 37,5 %. Tito pedagogičtí pracovníci mají zkušenost s využitím volnočasové aktivity jako s prevencí rizikových jevů. Jejich tvrzení může podpořit potvrzení hypotézy č. 9, jelikož pedagogové i v tomto případě vyjádřili souhlas s možnou souvislostí využití volného času a výskytu rizikových jevů. Nejčastěji hovoří o začlenění žáka do kolektivu, ať už se jedná o hendikepované žáky, nebo o cizince. Dvě odpovědi se týkají také žáků užívajících návykové látky, popř. vykazujících známky problematického chování. Zakládání a využívání oborově zaměřených volnočasových aktivit se i na základě této části výzkumného šetření jeví jako smysluplné, neboť je škoda nevyužít odborný potenciál takto úzce zaměřených žáků.

5.8 Řízený rozhovor s metodičkou prevence

Řízený rozhovor s metodičkou prevence byl zvolen jako vhodné doplnění kvantitativního výzkumu, jelikož ideální je alespoň částečné propojení kvantitativního výzkumného šetření a rozhovoru, který by mohl podpořit, nebo vyvrátit výsledky dotazníku. Řízený rozhovor byl veden s metodičkou prevence na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce. Ing. Kateřina Macnarová působí na této pozici již několik let a má dostatek zkušeností s řešením různých rizikových jevů. Rozhovor byl nahráván prostřednictvím aplikace Recorder po ústním souhlasu dotazované.

Cílem rozhovoru je přinést pohled metodičky prevence na možnou souvislost nedostatku volnočasových aktivit na středních průmyslových školách a zvýšeného výskytu rizikových jevů. Rozhovor byl zároveň použit jako východisko pro některé hypotézy navržené pro kvantitativní část výzkumného šetření.

Otázka č. 1: Vyskytují se na škole, kde působíte, často rizikové jevy? A se kterými z nich se setkáváte nejčastěji?

Odpověď: *Rizikové jevy se u nás vyskytují. Řešíme především problémy s návykovými látkami a šikanu.*

Otázka č. 2: Jaký je postup řešení těchto problémů?

Odpověď: *Obvykle se to řeší rozhovorem s účastníky a posléze máme programy, které nám pomáhají tyto problémy řešit, např. besedy s Policií ČR. To je ale spíše prevence. Když už dojde na problém, tak se to řeší s žáky a s rodiči. Pozveme rodiče a žáky do školy, řešíme problém ve skupině školského poradenského pracoviště (metodik prevence, výchovný poradce, ředitel školy). Někdy bývá přítomen třídní učitel. Pokud se vyskytne například šikana, řešíme to s jednotlivci dle metodických postupů, kterých se držíme. Pokud šikana přesáhne určitý rámec, je to těžší případ, obvykle přizveme Policii ČR. Měli jsme tu nedávno případ, kdy několik chlapců psalo o svém spolužákovi urážlivé texty, vybízeli ostatní, aby se s ním nebavili, udělali si takové „desatero“ ve smyslu, že se je zakázáno ho zdravit, že se nemá považovat za člověka a podobně. To už se řešilo v součinnosti s Policií ČR, oni z toho posléze měli postih ve škole, ale řešení se přenechalo jen na Policii ČR. Řešili jsme i kyberšikanu, která se rovněž nahlašovala.*

Otázka č. 3: Jak často studují na škole, kde působíte, žáci, kteří mluví odlišným jazykem?

Odpověď: *V každém ročníku někdo takový je.*

Otázka č. 4: Má škola nějaký speciální program na začlenění takového žáka do kolektivu?

Odpověď: *My nemáme žádný speciální program. Nějaké úlevy mají, ale nic speciálního. Bylo by to dobré, ale není na to čas. Není tu ani vůle k tomu, aby se o rizikových žácích vědělo dopředu, abychom se na to mohli připravit. Dozvíme se o nich až po jejich nástupu mezi ostatní.*

Otázka č. 5: Jsou z pohledu metodika prevence tyto děti ohroženy rizikovými jevy více než jejich spolužáci?

Odpověď: *V současné situaci určitě. Na adaptačním kurzu v září například žáci uváděli, co nemají rádi, a často zmiňovali konkrétní národy (např. Rusko, ale i Slovensko nebo Ameriku). Minulý rok jsme měli na adaptačním kurzu dva Ukrajince v jedné třídě, bratry, a někdo tam řekl, že nemá rád Ukrajince. Se třídou se poté pracovalo v součinnosti s přítomnou psycholožkou. Občas se objeví i nadávky Vietnamcům, kteří zde často studují. Žáci jim říkají „rejžořrouti“, smějí se jim, vyčleňují je z kolektivu, navíc často mají dobré studijní výsledky, což vede k větší agresivitě mezi žáky.*

Otázka č. 6: Doporučila byste těmto dětem účastnit se oborově zaměřených volnočasových aktivit?

Odpověď: *Ano. Nejen oborových, ale ty pro ně jsou zajímavé i z hlediska zaměření studia. Na volnočasových aktivitách se více rozmluví, dostanou se do kolektivu. Může to být i forma prevence.*

Otázka č. 7: Je možné, že pokud by se realizovalo více takových volnočasových aktivit ve škole, vedlo by to k poklesu výskytu rizikových jevů?

Odpověď: *Já si myslím, že ano, protože čím víc času se budou moci organizovaně setkávat, stráví čas smysluplněji, než kdyby šli s partou kouřit a pít. Někdo má rád sportovní aktivity, protože tam vybijí energii. Někdo půjde rád fotit. Bylo by třeba realizovat ještě něco pro humanitně zaměřené žáky, máme tu spoustu introvertů a bylo by dobré, kdyby mohli něco předvést – nepůjdou do sportu, potřebují se projevit jinak. Mělo by jít o nějakou kreativní činnost. Má smysl zapojovat i žáky, kteří vůbec neumí česky. Mohl by v kolektivu ostatních něco pochytit. Určitě se najde ve sportu, ale i programování je anglicky, není tam jazyková bariéra. Většina cizinců je snaživá a jsou rádi v kolektivu. Když jdou domů a jsou s rodiči mluvícími cizím jazykem, nerozvinou se. Být s vrstevníky je pro ně plus.*

Otázka č. 8: Měl by být na škole sociální pedagog, popř. jiný sociální pracovník, který by zajišťoval volnočasové aktivity, nebo stačí současný stav?

Odpověď: *V současnosti tyto aktivity vedou učitelé v rámci dohod o provedení práce, někteří úplně zdarma, jiní to mají jako součást úvazku. Záleží na dohodě s vedením školy. Učitelé ale dělají aktivity, kterým oborově rozumí. Není tu nikdo pro ty děti, které se chtějí rozvinout v kreativité, mohl by pracovat s kolektivem, kroužky by se daly vést ve dvou*

v tandemu, odborník a sociální pedagog. Měly by pak přesah i do sociální oblasti, nebylo by to jen o odbornosti.

Rozhovor s metodičkou prevence potvrdil, že na středních průmyslových školách se rizikové jevy často vyskytují. Zároveň potvrdil domněnku, že může být problém s realizací z hlediska personálu, jelikož je obtížné volnočasové aktivity financovat a vždy záleží na dohodě s vedením školy. Metodička se jednoznačně přiklání k názoru, že využívání volnočasových aktivit může vést k poklesu rizikových jevů, zvláště pak u žáků s odlišným mateřským jazykem, kteří při nástupu ke studiu nemluví dobře česky. Může pomoci i se snížením výskytu takových jevů, jako je kouření, pití alkoholu nebo šikana, jelikož žáci budou mít možnost čas smysluplně využít. Využívání volnočasových aktivit ohroženým žákům sama doporučuje, ačkoliv je to spíše preventivní krok, protože v případě závažného ohrožení je vždy přizvána Policie ČR. Ta je součástí i preventivního programu školy, pořádá pro žáky besedy v době výuky a spolupracuje také s domovem mládeže, který při škole působí.

6 Návrh oborově zaměřených volnočasových aktivit

V této části diplomové práce navrhne tři oborově zaměřené volnočasové aktivity, které by průmyslové školy mohly realizovat. Aktivity by měly propojit obor studia žáků a sociální rovinu volnočasové aktivity, která bude zároveň působit jako prevence vzniku rizikových jevů. Bohužel se nám nepodařilo uvedené aktivity realizovat z důvodu distanční výuky, po návratu do školy nebyla vůle začínat s novými aktivitami, bylo potřeba financovat efektivní doučování žáků, kteří ho potřebovali. Na střední průmyslové škole v Dobrušce má však začít od září 2022 volnočasový kroužek filmové tvorby, jehož princip je popsán níže.

Efektivní preventivní program má odpovídat věku, má být interaktivní, má zahrnovat podstatnou část dětí a má zahrnovat získávání sociálních dovedností a takových, které jsou potřebné k životu. Zájmové organizace a škola mají stejný vliv na dítě, jako rodina, zdravě žijící vrstevníci nebo soukromý sektor. (Nešpor, Pernicová, Csémy, 1999)

6.1 Volnočasový kroužek filmové tvorby

Tento kroužek bude realizován od září 2022 na Střední průmyslové škole elektrotechniky a informačních technologií v Dobrušce, je však lehce přenositelný na spoustu průmyslových oborů. Uplatnění v něm najde široká škála studentů. Kroužek je realizován ve volném čase, ve školním prostředí – škola má vlastní ateliéry, žáci mohou využívat další prostory školy, např. odborné učebny, tělocvičnu (pod dohledem odborného učitele, popř. sociálního pedagoga, učitele českého jazyka). Kroužek bude nabídnut primárně studentům oboru Aplikační software a multimédia a Aplikace počítačů a správa sítí. Mohou však přijít i zájemci z ostatních oborů, které se zaměřují na elektrotechniku. Součástí multimediálního oboru je tvorba a střih videa, fotografování, grafický design a podobně. Druhý obor je více zaměřen na tvorbu webových stránek, programování a správu sítí, částečně se však učí také grafický design a tvorbu videa.

Kroužek se bude konat jednou týdně dvě vyučovací hodiny po celý školní rok. Bude realizován po vyučování a účast bude zcela dobrovolná. Úkolem žáků bude vytvořit celovečerní film o délce zhruba jedné hodiny se vším, co tvorba filmu obnáší, včetně propagace a přípravy závěrečného promítání. Film by měl upozorňovat na vybraný problém – může to být problém ve škole, ale i problém globální. Tématem filmu by mohla být například kyberšikana na sociální síti a její dopady, ale může to být i globální oteplování, válka na Ukrajině, stav společnosti po Covidu, dezinformace a jejich dopad na společnost. Žáci by se měli na tématu společně dohodnout. Je důležité, aby film divákovi něco sdělil, zároveň k němu musí mít žáci blízko a musí je bavit na tom pracovat.

6.1.1 Propagace kroužku a příprava

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že na průmyslových školách chybí propagace volnočasových aktivit, žáci o nich často vůbec nevědí. Kroužek filmové tvorby bude propagován již v červnu 2022, kdy se objeví informace na školním Instagramu, Facebooku a na webových stránkách školy. Zároveň se vyvěsí informační plakát na nástěnku v suterénu školy. Kroužek bude nabídnut také vyučujícími českého jazyka a odborných předmětů přímo během výuky. Bude vytvořen formulář v aplikaci Microsoft Forms, kam se zájemci přihlásí. Počet přijatých žáků musí být z kapacitních důvodů omezen na 30. Rozhodovat bude pořadí podaných přihlášek. Kroužek bude bezplatný.

6.2.2 Princip volnočasového kroužku filmové tvorby

Žáci vytvoří film na vybrané téma. Prvním krokem bude vytvořit scénář. Na scénáři spolupracují s vyučujícím českého jazyka, popř. se sociálním pedagogem. Na tvorbě scénáře se může podílet pouze část účastníků, záleží na jejich zájmu. Předpokládáme, že se každý bude chtít specializovat na něco jiného. Výsledná podoba scénáře by však měla být zkonzultována a společně odsouhlasena všemi účastníky. Zde je vhodná účast sociálního pedagoga, který by pomohl žákům uchopit obsah a pochopit širší souvislosti problému. Je vhodné navštívit tematické besedy, exkurze a nabyté dojmy společně reflektovat. Žáci musí mít základní odborné znalosti tématu, aby mohli vytvořit kvalitní scénář.

Následně se vytvoří filmový štáb. Bude zvolen režisér. V případě zájmu více režisérů je možné zorganizovat výběrové řízení, kdy zasedne celý filmový štáb a jednotliví režiséři představí svoji vizi, způsob, jakým by film tvořili. Následně si štáb zvolí nejlepšího kandidáta. Je třeba roli přijmout vážně, vysvětlit její důležitost a upozornit, že později již bude obtížné odstoupit. Zbytek týmu se rozdělí dle preferencí – potřebovat budeme kameramany (počet dle dostupné techniky), zvukaře, fotografa, klapku, herce a v případě oděvních průmyslových škol se mohou zapojit i kostyméři, maskéři (nebo v případě zájmu některého z členů štábu). Každý žák by měl dělat to, na co se cítí být specializován, co má zájem se naučit. V této části je důležitá účast učitele odborných předmětů, který naučí žáky správně ovládat techniku, pracovat s filmovými efekty a podobně. Důležité je, aby se učitel do obsahu filmu příliš nevměšoval.

V další fázi se všichni chopí nové role – potřebujeme střihače, zvukaře a celý tým lidí, kteří budou pracovat s videem a upraví ho do výsledné podoby. Jen režisér by měl zůstat stále ve své roli. Tato práce posiluje sociální kompetence žáků a učí je spolupracovat v týmu. Opět je vhodná účast učitele odborných předmětů, který žákům pomůže se správnou technikou stříhnu videa.

Poslední fází celoroční aktivity bude promítání filmu pro celou školu. K tomu je zapotřebí vhodná propagace a zajištění prostor. Žáci by si měli tyto věci umět obstarat sami, naučí se realizovat své budoucí projekty. Už v průběhu natáčení je vhodné propagovat tvorbu filmového kroužku na sociálních sítích. Následně mohou žáci vytvořit s učitelem odborných předmětů propagační materiály – letáky, plakát. Mohou vytvořit webové stránky, kam umístí bonusy z natáčení, různé vystřižené scény, zajímavosti o

filmů a podobně. Před premiérou je vhodné zajistit prostory, kde by se mohlo promítat – ideální je domluvit se s místním kinem, zda by to nebylo možné. Propagace musí probíhat na internetu i v budově školy. Promítání je možné realizovat po domluvě s vedením školy v době vyučování, je také možné realizovat ho po vyučování a tím lépe zjistit, zda naše propagace byla úspěšná.

Tato aktivita spojuje studenty zaměřující se na grafiku, multimedia, fotografování, tvorbu videí, webových stránek, ale i ty, kteří rádi píšou texty nebo skládají hudbu. Je realizována ve spolupráci s učiteli odborných předmětů. Může být pro žáky motivací k lepšímu využití volného času, cestou ke snazší integraci. Každý najde své uplatnění dle vlastních schopností. Tématem zasahujeme do sociální problematiky, nutíme žáky se zamyslet nad vybraným problémem. Aktivitu můžeme spojit s besedami a exkurzemi. Preventivně bude působit i sledování výsledného filmu ostatními žáky z téže školy.

6.2 Volnočasový kroužek návrhu chytrých domácností

Tato aktivita je zaměřená především na elektrotechnické obory, ale i na obory zaměřené na programování a tvorbu aplikací, zcela nepochybně pak ještě na obory stavebních průmyslových škol, zvláště pak na architekturu. Jedná se o kroužek, který vede sociální pedagog ve spolupráci s odborným učitelem, popř. více odborných učitelů v tandemu. Kroužek je částečně realizován již letos na průmyslové škole v Dobrušce, kam byla dodána veškerá potřebná technika od firmy Teco a.s., se kterou žáci mohou pracovat pod dohledem odborníka. Od září se bude jednat o komplexnější aktivitu, plnohodnotný kroužek, který se bude konat alespoň jednou týdně dvě hodiny, v případě zájmu však i déle. Mezi žáky zatím zájem o kroužek trvá, již nyní se aktivně hlásí.

Při následující aktivitě jde jednoznačně dobře spojit odbornost a schopnost týmové spolupráce, při které se mohou riziková žáci začlenit a ukázat tak ostatním (a sami sobě), že mají talent a že budou v budoucnu dobře uplatnitelní. Jedná se o aktivitu, která má velký přesah do reálného života, žáci mají možnost si účast na kroužku napsat do životopisu, získají znalosti, jaké jsou dnes požadovány odbornými firmami, se kterými by měl vedoucí aktivity po celý čas spolupracovat.

Jedná se o návrh novostavby, popř. rekonstrukce starého domu, kdy nám nejde jen o to dům navrhnout v rámci architektury a stavebních oborů, ale také osadit nejmodernější technologií, aby byla domácnost interaktivní a abychom ji mohli např. ovládat aplikací

na mobilu. V reálu tak žáci řeší nejen to, aby dům nespádl, až bude postaven, ale třeba se zamýšlejí nad koupí správného tepelného čerpadla, vyvinou aplikaci, která by ovládala některé prvky v domácnosti, jsou schopni naprogramovat ovladače, které nám spustí konvici na vodu pět minut před příchodem domů, abychom si mohli už jen zalít vodou kávu nebo čaj. Žáci se zároveň učí spolupracovat, pracovat v týmu. Ideální je spolupráce mezi školami, protože na stavební průmyslové škole nebývají elektrotechnické obory a naopak. Žáci se seznámí nejen se svými vrstevníky z téže školy, ale i s těmi z jiného města. Navíc se naučí dovednost, která je v moderním světě důležitá a jednou budou snáze hledat uplatnění.

6.2.1 Propagace kroužku a příprava

V první fázi je třeba domluvit si spolupráci s firmami, jelikož financování potřebné techniky by mohlo být pro školu problémem. Ideální je řešit situaci sponzorským darem, kdy firma daruje např. vysloužilou techniku, která stále funguje, ale firma už používá modernější. Takto se nám podařilo sehnat 4 tzv. demo kufry od firmy Teco a.s. Demo kufr simuluje chytrou domácnost a žáci si na něm mohou vyzkoušet programování a instalaci časových spínačů, čidel, čerpadla, ale vyzkouší si i samotnou realizaci elektroinstalace a stavbu rozvaděče. Kroužek je nutné provozovat v odborné učebně s přístupem k počítači, kde probíhá samotné programování mikrokontrolerů, které je nezbytné pro realizaci chytré domácnosti. K jeho vedení je zapotřebí součinnost alespoň jednoho odborného učitele a (v ideálním případě) sociálního pedagoga, popř. více odborných učitelů.

Dále je třeba kroužek propagovat mezi studenty konkrétních škol. Ideální je spolupráce stavební a elektrotechnické průmyslové školy. Je třeba akci propagovat nejen na sociálních sítích a na nástěnce školy, vhodné se jeví také informovat o možnosti docházení na kroužek zákonné zástupce žáka. Dobré výsledky může přinést také vytvoření profilu na Instagramu nebo TikToku, kde by se mohli sdružovat zájemci ze všech zapojených škol. Žáci mohou vytvořit v rámci jiné mimoškolní nebo školní aktivity plakáty, pomocí kterých budeme akci propagovat. Své uplatnění tak najdou i grafické a fotografické obory.

6.2.2 Princip volnočasového kroužku návrhu chytrých domácností

Prvním krokem je navrhnout samotný dům. Zde je vhodné zapojení stavebních průmyslových škol, kteří mohou návrh vytvořit v programu AutoCAD, se kterým školy běžně pracují a mají na něj licenci. Je třeba vytvořit projekt domu, který bude sloužit jako chytrá domácnost. Zároveň chceme vnést do projektu myšlenku ekologie a šetrnosti k životnímu prostředí, což má sekundární výchovný efekt. Do aktivity je zapojen sociální pedagog, který může žáky učit pracovat v týmu, rozvrhnout role, dohlížet na atmosféru na kroužku, pomáhat slabším studentům se zapojením se. Může s žáky rozebrat problematiku udržitelnosti a zamyslet se nad tím, co by znamenalo navrhnout ekologický dům. Odborný učitel dohlíží na odbornou stránku. Některé průmyslové školy spolupracují přímo se soukromníky nebo firmami, tudíž se nemusí jednat pouze o návrh, který nebude realizován – může se jednat o reálný požadavek zákazníka.

Druhým krokem, který by realizovaly elektrotechnické průmyslové školy, je návrh osazení chytré domácnosti. S tímto by mohli pomoci nejen odborní učitelé, ale mohla by být sjednána například beseda se zaměstnanci firmy, která se chytrými domácnostmi zabývá. Neustále je kladen požadavek udržitelnosti, držíme se myšlenky ekologické chytré domácnosti. Výsledný návrh by měl vzejít z týmové spolupráce. Žáci by měli být schopni vytvořit projektovou dokumentaci.

Dalším krokem by bylo využití tzv. demo boxů, na kterých by si žáci vyzkoušeli svou domácnost realizovat. Příslušenství v boxech lze snadno vyměnit, tudíž žáci mohou realizovat svůj konkrétní návrh. Pokud nebude stačit vybavení demo boxů, žáci mohou využít simulační program na počítači, s čímž jim pomůže odborný učitel. Žáci, kteří studují programování, by navrhli aplikaci, pomocí které lze domácnost efektivně řídit. Programovat bude třeba i některé mikrokontrolery a jiné součástky. Důraz je kladen na práci v týmu, využití schopností všech členů, individualitu a vzájemnou pomoc. Sociální pedagog nemusí být v této fázi přítomen na každém setkání, měl by ale učit žáky vzájemně spolupracovat a dohlížet na to, aby nikdo nebyl vyloučen z kolektivu. Může naučit žáky základní principy managementu, celá realizace lze simulovat také fungování firmy. Každý plní svůj úkol, existuje hierarchie, úkoly se mohou delegovat, mohou se konat meetingy, což by měl na starost právě sociální pedagog.

Posledním krokem by mohlo být vytvoření virtuální 3D simulace domu, pomocí které bychom se mohli se speciálními brýlemi do domu virtuálně podívat. Do těchto brýlí se

vkládá mobilní telefon, na kterém je spuštěná aplikace simulující prostředí domu. Bylo by vhodné spojit všechny spolupracující školy a sejít se při prohlídce navrženého domu. Může být demonstrována funkčnost jednotlivých prvků chytré domácnosti s pomocí demo boxů. Bylo by dobré, aby žáci zorganizovali přednášku pro všechny žáky zapojených škol a vysvětlili cíle projektu, představili jeho realizaci, demonstrovali funkčnost. Tím by mohli být někteří zapojení vyloučení žáci lépe přijímáni v sociální skupině zahrnující celou jejich školu.

6.3 Volnočasová spolupráce s odborníky z firem

Tato aktivita vychází z faktu, že každá průmyslová škola spolupracuje s firmami v regionu. Průmyslové obory jsou dlouhodobě žádané zaměstnavateli, školy mívají dostatek sponzorských firem, žáci chodí do firem na praxi a je běžné, že si již během studia žáky vybírají firmy pro budoucí spolupráci. Tato volnočasová aktivita není pravidelná, konala by se v určené termíny během celého školního roku a byla by přístupná všem zájemcům z řad různých průmyslových oborů na dané škole, v podstatě tam nemusí být žádné omezení výběru žáků. Aktivita by se mohli, ale nemuseli zúčastnit, nebyla by vyžadována pravidelná účast.

Aktivita by spočívala ve spolupráci s firmami v regionu. Pravidelně by se na škole pořádaly besedy, sezení, praktické ukázky techniky. Žáci by mohli jezdit do firem, kde se často pracuje i v odpoledních hodinách, a mohli by si vyzkoušet různé pracovní pozice. Tato spolupráce dnes běžně funguje ve formě exkurzí, které však nemají pravidelný charakter, nejsou ucelené. Tato aktivita by spočívala v předem naplánované dlouhodobé spolupráci s firmou (nebo více firmami), která by zahrnovala oboustranné návštěvy.

Problém by mohl nastat s financováním aktivity. Odborník z praxe může být hrazen ze Šablon, popř. by musela být volnočasová aktivita zanesena v rozvrhu jako nepovinný předmět a výuka by mohla být odborníkovi hrazena v rámci dohody o provedení práce. Pokud budeme vycházet z dlouholeté praxe, můžeme předpokládat, že některé firmy nabídnou takového pracovníka, popř. více pracovníků, zcela bez nutnosti jeho uhrazení, jelikož je pro ně výhodné začít s nábořem budoucích absolventů průmyslových škol již v rámci jejich školní docházky. Žáky zaškolí, získají možné specialisty v oboru. Žák by docházel na aktivity s takovou firmou, která by ho zajímala v rámci jeho budoucího profesního uplatnění.

Odborník z firem by mohl jezdit i do škol a vést volnočasovou aktivitu s pomocí techniky, kterou školy disponují. Například se může jednat o robota, kterého škola získala od firmy pracující v automobilovém průmyslu. Žáci se k práci s ním nedostanou, protože činnost s ním související není přímo součástí tematického plánu. Odborník může přijet a žáky ve volném čase zaškolit. Stejně tak je může zaškolit odborník přes síťovou techniku, pokud přiveze například zařízení pro svařování optických vláken, které je velmi drahé a pro školy téměř nedostupné.

Takováto aktivita může mít značně pozitivní vliv na integrované žáky a žáky ohrožené rizikovými jevy, protože můžou najít své budoucí uplatnění a poznat své silné stránky, které se týkají oboru jejich studia. Takoví žáci získají jistotu zaměstnání a pokud pocházejí ze sociálně vyloučené rodiny, vymaní se z jejího vlivu, budou motivováni k práci a ke vzdělávání. Sociální pedagog by měl zákonným zástupcům a žákům jednoznačně doporučovat účast na takové volnočasové aktivitě, protože tím daným jedincům otevře potenciální cestu k úspěšné budoucnosti.

Závěr

Diplomová práce pojednává o možnostech využití volného času studentů vybraných středních průmyslových škol v Královéhradeckém kraji jako o prevenci rizikových jevů. V teoretické části jsou rozebírána teoretická východiska práce, je zde uvedena souvislost práce se sociální pedagogikou a jsou zde rozebrány možnosti trávení volného času studentů průmyslových škol v rámci volnočasových aktivit, které probíhají ve škole a jsou zaměřené na obor studia. Dále jsou zde rozebírány rizikové jevy, na které se soustředíme v rámci výzkumného šetření – zneužívání návykových látek, kouření, pití alkoholu, šikana, kyberšikana a integrování potenciálně vyloučeného žáka do kolektivu, přičemž se zaměřujeme především na žáky s odlišným mateřským jazykem a hendikepované žáky.

V praktické části práce je představeno výzkumné šetření, které proběhlo na deseti vybraných průmyslových školách v Královéhradeckém kraji pomocí platformy Microsoft Forms. Součástí výzkumného šetření jsou dva dotazníky, jeden je určený žákům a druhý pedagogickým pracovníkům. V rámci výzkumného šetření jsme zjistili, že žáci nemají dostatečné povědomí o možnostech využívání volnočasových aktivit, které škola nabízí.

Někteří si mysleli, že jejich škola ani žádné nenabízí. Žáci projeví zájem o účast na těchto aktivitách. Zároveň se většinou přiklánějí k názoru, že jim účast na těchto aktivitách může pomoci zvládat ohrožení rizikovými jevy, zvláště pak v případě začleňování žáků do kolektivu. Zároveň jsme zjistili, že je na průmyslových školách časté pít alkohol, kouřit, ale nadprůměrný je i počet uživatelů návykových látek. Pedagogové pak potvrdili, že průmyslové školy nabízejí volnočasové aktivity, ale nebývá jich více než 5, čili nejsou schopné nabídnout žákovi každý den nějakou z nich. Pedagogové se přiklánějí k možnosti využívání volného času studentů jako prevence rizikových jevů, někteří z nich dokonce mají s využitím volného času v této souvislosti zkušenost, kterou v dotazníku uvedli. Podporou výsledku výzkumného šetření je i rozhovor s metodičkou prevence, která rovněž potvrzuje možnou souvislost nedostatku volnočasových aktivit a zvýšeného výskytu rizikových jevů.

V poslední části práce jsou navrženy tři aktivity, které jsou zaměřené dle oboru studentů, ale na kterých mohou spolupracovat žáci z různých oborů zároveň. Ačkoliv aktivity nemohly být kvůli pandemii Covid-19 realizovány, dvě z nich se budou realizovat od září 2022. Aktivity se týkají studentů inženýrských a elektrotechnických oborů, ale i oborů stavebních, oděvních a různých jiných.

Průmyslové obory mají velký potenciál a vybírají si je většinou žáci motivovaní ke studiu. Vědí, že budou mít dobré uplatnění na trhu práce, protože o studenty průmyslových oborů je trvale velký zájem a bývají firmami zaměstnáváni již při studiu. Zároveň se zde vyskytují rizikové jevy, což je u adolescentů poměrně obvyklý jev, zde možná umocněn složením třídního kolektivu, kdy na některých oborech prakticky chybí dívky. Kdyby školy nabízely dostatek oborově zaměřených volnočasových aktivit, mohly by ukázat studentům, jak volný čas dobře využít, čímž by se mohl snížit počet těch, kteří jsou ohroženi rizikovými jevy. Je však třeba, aby nabízené aktivity dávaly žákům smysl a přinesly jim možnou výhodu při ucházení se o zaměstnání. Problémem je však nedostatek pedagogických pracovníků, kteří by danou aktivitu vedli – je nutná odbornost, zároveň je vhodná i součinnost sociálního pedagoga, který může žákům pomoci s prací ve skupině a může přinést do aktivity preventivní efekt – např. výběrem zaměření filmu, který budou žáci tvořit, a následnou diskusi nad palčivým tématem. Financování sociálních pedagogů je pro školy rovněž velmi problematické, což může být příčinou nedostatečné nabídky aktivit na školách i toho, že tyto aktivity většinou nemají přesah do sociální roviny.

Použité zdroje

BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-726-8.

PÁVKOVÁ, Jiřina a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Tvorba odborné práce: určeno studentům sociálních oborů*. Vyd. 4. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-503-0.

KNYTL, Martin a ŠPRÁCHALOVÁ, Lucie. *Typografie & odborný text: průvodce pro zpracování nejen závěrečných prací*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2020. ISBN 978-80-7435-814-2.

OPASCHOWSKI, H. *Freizeitpädagogik in der Schule: Aktives Lernen durch animative Didaktik*. BadHeilbrunn: Klinkhardt, 1977. ISBN 3-7815-0344-5.

VÁŽANSKÝ, Mojmir a Vladimír SMĚKAL. *Základy pedagogiky volného času: určeno studentům sociálních oborů*. Vyd. 4. Brno: Paido, [asi 1995]. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-901-7379-9.

BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie: určeno studentům sociálních oborů*. Vyd. 4. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.

PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i vaše dítě?*. 2. rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 1995. Medica. ISBN 80-858-0025-X.

Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. In: MŠMT, 2016, MSMT-21149/2016.

HÁJKOVÁ, Vanda a Iva STRNADOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3070-7.

HÁJKOVÁ, Vanda. *Integrativní pedagogika*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2005. ISBN 80-86856-05-4.

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027. In: . MŠMT, 2019, ročník 2019-2027. Dostupné také z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ a Petr NOVÁK, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0.

RVP pro obor vzdělávání 18-20-M/01 Informační technologie. In: MŠMT, 18 – 20 – M/01. Dostupné také z: https://www.spspb.cz/wp-content/uploads/2020/12/18-20-M01_Informacni_technologie_2020_zari_rev.pdf

HANUŠ, Radek a Lenka CHYTILOVÁ. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2816-2.

JUNOVÁ, Iva. *Metody sociální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-3-030-48299-2.

ŠŤASTNÁ, Lenka a Matúš ŠUCHA, ed. *Drogy a ohrožené skupiny mladých lidí*. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika, 1. lékařská fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2010. ISBN 978-80-254-6807-4.

DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4.

Co dělat, když - intervence pedagoga. In: MŠMT, 2017, ročník 2017, MSMT-32549/2017. Dostupné také z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu. *E-bezpečí.cz* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014 [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/rizikove-chovani-ceskych-deti-2014>

NEŠPOR, Karel, Hana PERNICOVÁ a Ladislav CSÉMY. *Jak zůstat fit a předejít závislostem: [náměty pro rodiče, učitele a vychovatele, inspirace pro děti a dospívající]*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-299-8.

ČECH, Ondřej a Nicole ZVONÍČKOVÁ. *Možnosti prevence rizikového chování dětí.* České Budějovice: Theia - krizové centrum, 2017. ISBN 978-80-904854-5-7.

Příloha A – dotazník pro žáky průmyslových škol

* Povinné

1. Na jakou střední průmyslovou školu chodíš? *

Vyberte odpověď.



2. Jaký je tvůj obor studia? *

Zadejte svoji odpověď.

3. Nabízí vaše škola nějaké volnočasové aktivity, které by se odehrávaly v přímo ve škole a souvisely by s oborem vašeho studia? (např. kurzy programování, kroužek robotiky, mediální kroužek, filmový klub, kurzy ke zdokonalení stavebních dovedností atd.) *

- Ano, nabízí a já je využívám.
- Ano, nabízí, ale já je nevyžívám.
- Ne, nenabízí.
- Možná nabízí, ale já o nich nevím a nevyžívám je.

4. O kolika takových oborově zaměřených volnočasových aktivitách víš? *

- Máme k dispozici více než 5 různých aktivit týdně.
- Máme k dispozici méně než 5 různých aktivit týdně.

5. Označ, zda s uvedenými tvrzeními souhlasíš, nebo nesouhlasíš. *

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne
Díky školním volnočasovým aktivitám mám víc kamarádů.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Vím o někom, komu školní volnočasová aktivita pomohla lépe se začlenit do kolektivu.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Volnočasové aktivity v naší škole může navštěvovat celá naše třída.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Byl/a bych rád/a, kdybychom měli k dispozici víc volnočasových aktivit ve škole, které by byly zaměřené na můj obor studia.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Ne, nenabízí.

Možná nabízí, ale já o nich nevím a nevyužívám je.

4. Rozhodni, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá. *

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne
Pokud bych měl/a možnost využívat ve škole volnočasové aktivity zaměřené na můj obor, využíval/a bych je.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Myslím, že by využívání volnočasových aktivit ve škole pomohlo, aby moji vrstevníci nekouřili, nepili alkohol nebo aby neužívali návykové látky.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Znám někoho konkrétního, komu by volnočasové aktivity pomohly přestat užívat návykové látky (kouření, alkohol, drogy).	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

6. Označ tvrzení, která jsou pravdivá. *

- V posledních 30 dnech jsem měl/a cigaretu.
- V posledních 30 dnech jsem požil/a alkohol.
- V posledních 30 dnech jsem alespoň jednou kouřil/a marihuanu.
- V posledních 30 dnech jsem alespoň jednou užil/a kokain, pervitin, extázi nebo heroin.
- V posledních 30 dnech jsem alespoň jednou užil/a LSD nebo lysohlávký.
- Žádná z uvedených odpovědí není pravdivá.

7. Označ ANO, pokud se tě týká alespoň jeden z následujících bodů:

- Na své současné škole jsem byl/a ponižován/a svými vrstevníky,
- byl/a jsem terčem posměchu a nadávek,
- někdo z vrstevníků mi bezdůvodně fyzicky ublížil,
- myslím, že jsem obětí šikany ze strany mých vrstevníků,
- někdo zveřejnil na internetu mé nelichotivé fotografie,
- někdo se na internetu vydával za mě s cílem mě zesměšnit nebo ponižít,
- vím, že mě spolužáci pomlouvají na společném chatu, kam mě nepřidali,
- byl/a jsem na internetu terčem posměchu ze strany svých spolužáků (např. jsem byl/a součástí memes, někdo napsal něco o mé osobě na různá anonymní příznání atd.),
- myslím, že jsem obětí kyberšikany. *

ANO

NE

8. Napiš, v čem spočívalo chování vrstevníků, kvůli němuž jsi označil/a v předcházející otázce ANO. *

Zadejte svoji odpověď.

9. Myslíš, že by společná účast na volnočasové aktivitě ve škole (např. kroužek zaměřený na tvorbu filmu, programování, robotiku, kreativní činnost související s oborem studia apod.) pomohla tomu, abys měl/a se spolužáky lepší vztahy? *

ANO

NE

10. Znáš osobně někoho, kdo by byl obětí šikany ze strany vrstevníků (spolužáků) - např. by byl zesměšňován, ponižován, fyzicky napadán, byl by vyloučen z kolektivu? Znáš osobně někoho, kdo zažil na tvé současné škole jakoukoliv formu kyberšikany - např. zesměšňování na sociálních sítích, zveřejňování nevhodných fotografií, ponižování na společném chatu apod.? *

ANO

NE

11. Myslíš, že by dotyčnému člověku pomohlo účastnit se pravidelně volnočasové aktivity ve tvé škole, kde by mohl nejen blíž poznávat spolužáky ze třídy, ale také by tam měl kontakt s ostatními lidmi ze školy? *

ANO

NE

12. Označ ANO, pokud máš ve třídě žáka, který:

- Pochází z ciziny a nemluví dobře česky,

- je na vozíčku,

- je zrakově nebo sluchově výrazně postižený (např. nosí brýle, ale stejně dobře nevidí, používá naslouchátko apod.). *

ANO

NE

13. Je spolužák, na kterého jsi myslel/a u předchozího cvičení (a kvůli kterému jsi označil/a ANO), dle tvého názoru vyčleněný z kolektivu? (nemá tolik přátel jako ostatní, nezapojuje se do třídních akcí, není ve společném chatu, nikdo si ho nechce vybrat do skupiny na projekt,...) *

ANO

NE

13. Je spolužák, na kterého jsi myslel/a u předchozího cvičení (a kvůli kterému jsi označil/a ANO), dle tvého názoru vyčleněný z kolektivu? (nemá tolik přátel jako ostatní, nezapojuje se do třídních akcí, není ve společném chatu, nikdo si ho nechce vybrat do skupiny na projekt,...) *

ANO

NE

14. Myslíš, že by mu pomohlo se účastnit volnočasové aktivity ve škole, kde by měl možnost potkat se nejen se svými spolužáky, ale i s ostatními vrstevníky z vaší školy? *

ANO

NE

Příloha B – dotazník pro pedagogické pracovníky

1. Na jaké střední průmyslové škole působíte? *

Vyberte odpověď.



2. Označte, na jaké pozici ve škole působíte. *

Ředitel/ka školy

Zástupce ředitele školy

Učitel/ka všeobecně vzdělávacích předmětů

Učitel/ka odborných předmětů

Školní metodik prevence

Výchovný poradce

Školní psycholog

Sociální pedagog

Jiné (neuveďeno)

3. Nabízí vaše škola nějaké volnočasové aktivity, které by se odehrávaly v přímo ve škole a souvisely by s oborem vašeho studia? (např. kurzy programování, kroužek robotiky, mediální kroužek, filmový klub, kurzy ke zdokonalení stavebních dovedností atd.) *

- Ano, nabízí.
- Ne, nenabízí.
- Možná nabízí, ale já o nich nevím.

4. O kolika takových oborově zaměřených volnočasových aktivitách víte? *

- Máme k dispozici více než 5 různých aktivit týdně.
- Máme k dispozici méně než 5 různých aktivit týdně.

5. Označte, zda s uvedenými tvrzeními souhlasíte, nebo nesouhlasíte. * 

	Zcela souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Zcela nesouhlasím
Volnočasových aktivit, které naše škola nabízí, je dostatek.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Žáci mají zájem volnočasové aktivity využívat.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Větší zájem bývá o využívání volnočasových aktivit zaměřených na obor studia než o sportovní a jiné aktivity.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Myslím, že žáci, kteří využívají pravidelně volnočasové aktivity ve škole, jsou méně ohrožení rizikovými jevy (kouření, alkohol, drogy, šikana a kyberšikana).	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Společné využívání volnočasových aktivit stmeluje třídní kolektiv.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Žáci z cizích zemí, kteří neumí dobře česky, mohou být díky volnočasovým aktivitám ve škole lépe integrováni.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

6. Máte osobní zkušenost s tím, že žák, který byl ohrožen rizikovými jevy (alkohol, drogy, kouření), začal využívat volnočasové aktivity ve škole a změnil své chování? Popř. máte zkušenost s tím, že volnočasové aktivity pomohly šikanovanému nebo integrovanému žákovi začlenit se lépe do kolektivu? *

Zadejte svoji odpověď.